

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя

Кафедра психології та соціального забезпечення

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)

рівень вищої освіти

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ В УКРАЇНІ

Галузь знань – 23 «Соціальна робота»

Спеціальність – 232 «Соціальне забезпечення»

Освітньо-професійна програма – Соціальне забезпечення

Виконала: студентка IV курсу, групи СЗ-2

_____ Д. А. Терих
(підпис)

Керівник:

к.е.н., доц.

_____ І. В. Жалінська
(підпис)

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та

соціального забезпечення

_____ М. О. Оксютович
(підпис)

_____ 2025 р.

Житомир-2025

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної роботи «Сучасний стан соціальних виплат в Україні»

Студент(-ка): Терих Д. А.

Керівник: к.е.н., доц. Жалінська Ірина Володимирівна

Кваліфікаційна дипломна робота включає 65 сторінок, 14 таблиць, 8 рисунки, перелік джерел посилання складає 55 найменування.

Ключові слова: соціальні виплати, державна допомога, цифровізація соціальних послуг, соціальна політика, пенсійне забезпечення, законодавче регулювання.

Об'єктом дослідження є процес формування, призначення та здійснення соціальних виплат в Україні як складової соціального захисту населення.

Предметом дослідження є теоретичні, нормативно-правові, економіко-організаційні аспекти формування, призначення та здійснення соціальних виплат в Україні, а також їх вплив на рівень соціального захисту в сучасних умовах.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що особливу увагу варто звернути на такі проблеми, як нестача коштів у державному бюджеті, непрозорість окремих процедур і складність доступу до виплат для певних категорій населення. Крім того, доцільно розібрати нормативно-правову базу та її вплив на сучасний стан соціального забезпечення

Одержані результати можуть бути використані для вивчення системи соціальних виплат в Україні в сучасних умовах з метою підвищення її ефективності та соціальної справедливості.

Студент _____ Д. А. Терих

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту _____ 2025 р.

Я, Терих Д. А., цим засвідчую, що представлена до захисту кваліфікаційна робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджена про те, що буду недопущена до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлена його відповідно до чинного законодавства України.

(підпис)

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя

Кафедра психології та соціального забезпечення

Освітній рівень Перший (бакалаврський)

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення

Освітньо-професійна програма: Соціальне забезпечення

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

психології та соціального забезпечення

___М. О. Оксютович___

«___» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Терих Д. А.

1.Тема кваліфікаційної роботи: «Сучасний стан соціальних виплат в Україні»

К.е.н. доцент І. В. Жалінська

Затверджено наказом ректора університету від __31.10_2024_ р. № __619/с__

2.Строк подання студентом роботи на кафедру _____20__ р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. загальним обсягом 70 сторінок, з них обсяг основного тексту 65 сторінок, список використаних джерел нараховує 55 позицій. В процесі дослідження використано наступні методики та методи математично-статистичного аналізу, а саме: аналізу, синтезу, порівняння, логічний, табличний, узагальнення.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Система соціальних виплат: теоретичні засади та міжнародний

досвід; висновки до 1 розділу; розділ 2. Система соціальних виплат в Україні: функціонування, особливості та перспективи розвитку ; висновки до 2 розділу; висновки, перелік джерел, посилання.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень): 14 таблиць та 8 рисунків.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Система соціальних виплат: теоретичні засади та міжнародний досвід			
система соціальних виплат в Україні: функціонування, особливості та перспективи розвитку			

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи освітнього рівня магістра	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань	до 31.10.2024	
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми	до 18.11. 2024	
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи	до 02.12. 2024	
4	1 розділ кваліфікаційної роботи	до 01.01. 2025	
5	2 розділ кваліфікаційної роботи	до 28.02. 2025	
6	Загальні висновки	до 10.04. 2025	
7	Оформлення кваліфікаційної роботи	до 25.04. 2025	
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	01.06. 2025	
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	17.06. 2025	

Студент _____
ПІБ

Керівник _____
ПІБ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ:	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	5
1.1. Соціальні виплати: базові аспекти, історія виникнення та закордонний досвід.....	5
1.2. Моніторинг та оцінка ефективності соціальних виплат.....	11
1.3. Правове регулювання та фінансування соціальних виплат в Україні.....	19
Висновки до Розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ В УКРАЇНІ: ФУНКЦІОНУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	
2.1. Механізм системи соціальних виплат в Україні.....	27
2.2. Існуючий стан системи соціальних виплат в Україні.....	36
2.3. Основні проблеми системи соціальних виплат в Україні.....	51
2.4. Шляхи покращення в системі соціальних виплат.....	57
Висновки до Розділу 2.....	61
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Система соціальних виплат в Україні є одним із ключових інструментів державної підтримки населення, особливо в умовах сучасних соціально-економічних викликів, пов'язаних із війною, внутрішнім переміщенням та економічною нестабільністю. У теперішній час соціальні виплати залишаються важливою складовою соціального захисту, забезпечуючи підтримку малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю, внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим категоріям населення. Незважаючи на збереження розміру прожиткового мінімуму, уряд України продовжує працювати над оптимізацією та реформуванням системи соціальних виплат з метою підвищення її ефективності, прозорості та справедливості. Це обумовлює необхідність глибокого аналізу сучасного стану соціальних виплат, виявлення проблем та пошуку шляхів їх удосконалення.

Метою дослідження є визначення теоретичних засад та практичних особливостей функціонування системи соціальних виплат в Україні, а також обґрунтування напрямів підвищення ефективності таких виплат в системі соціального захисту.

Об'єктом дослідження є процес формування, призначення та здійснення соціальних виплат в Україні як складової соціального захисту населення.

Предметом дослідження є теоретичні, нормативно-правові, економіко-організаційні аспекти формування, призначення та здійснення соціальних виплат в Україні, а також їх вплив на рівень соціального захисту в сучасних умовах.

Завдання дипломної роботи:

- розглянути базові аспекти, історію виникнення та міжнародний досвід соціальних виплат;
- проаналізувати механізми моніторингу та оцінки ефективності соціальних виплат;

- дослідити правове регулювання та фінансування системи соціальних виплат в Україні;
- провести аналіз існуючого стану системи соціальних виплат та виявити основні проблеми системи в Україні;
- визначити економічний вплив соціальних виплат на суспільство;
- вивчити взаємодію громадян та держави у сфері соціальних виплат
- розробити рекомендації щодо удосконалення системи соціальних виплат.

Методи дослідження. В дипломній роботі використовувались такі методи як аналізу, синтезу, порівняння, логічний, табличний, узагальнення. Практична значущість функціонування системи фінансового забезпечення соціального захисту населення полягає у забезпеченні соціальної стабільності та підвищенні якості життя громадян.

Структура роботи. Дипломна робота складається з двох розділів. У першому розділі розглядаються теоретичні засади системи соціальних виплат, включно з історією, міжнародним досвідом, моніторингом, оцінкою ефективності, правовим регулюванням та фінансуванням. Другий розділ присвячений аналізу сучасного стану системи соціальних виплат в Україні, виявленню проблем, оцінці економічного впливу та взаємодії громадян і держави, перспективи.

Таким чином, дослідження спрямоване на всебічне вивчення системи соціальних виплат в Україні в сучасних умовах з метою підвищення її ефективності та соціальної справедливості.

РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

1.1. Соціальні виплати: базові аспекти, історія виникнення та закордонний досвід

Соціальні виплати – це ключовий інструмент державної політики, спрямований на підтримку громадян у складних життєвих обставинах: безробіття, інвалідність, втрата годувальника, пенсійний вік, низький дохід тощо[3]. Їхня мета – гарантувати мінімальний життєвий стандарт і забезпечити соціальну справедливість.

Соціальні виплати в Україні є ключовим елементом системи соціального захисту населення. Вони мають на меті фінансову підтримку найбільш вразливих верств суспільства, зниження рівня бідності, забезпечення соціальної справедливості та стабільності. Джерелом фінансування соціальних виплат виступають державний та місцеві бюджети, а також фонди соціального страхування.

Витоки соціальних виплат сягають глибокої історії: ще у період Київської держави існували форми взаємодопомоги, засновані на звичаях громади та релігійних традиціях, які передбачали підтримку нужденних. Перші ж державні пенсії з'явилися наприкінці XIX століття в Європі як реакція на потребу захисту працівників у старості або втраті працездатності та поступово поширилися на терени України, де згодом почали формуватись власні інституційні підходи до соціального забезпечення.

Ідея соціальних виплат бере початок ще з давніх часів, коли громади підтримували незахищених членів суспільства. Систематизовані державні системи виникли в XIX–XX століттях у відповідь на індустріалізацію та урбанізацію. Перші сучасні соціальні програми були впроваджені в Німеччині

канцлером Отто фон Бісмарком у 1880-х роках – пенсійне страхування, медичне страхування, страхування від нещасних випадків.

Загальновизнаним визначенням соціальних виплат є наступне. Соціальні виплати – це грошові та натуральні виплати, які мають соціальний характер і надаються для захисту населення від різноманітних соціальних ризиків, таких як хвороба, інвалідність, безробіття, старість та інші складні життєві ситуації.

Соціальні виплати – це фінансова допомога, яку держава надає громадянам у разі настання певних життєвих обставин, таких як: втрата роботи, інвалідність, народження дитини, старість або низький рівень доходу. Основна мета таких виплат – забезпечити гідний рівень життя та мінімізувати соціальну нерівність.

Соціальні виплати – це один з ключових інструментів соціального захисту, який охоплює ширший спектр заходів, спрямованих на захист населення від соціальних ризиків. Крім виплат, система включає [7]:

- медичне обслуговування;
- соціальні послуги (догляд, реабілітація);
- програми соціального страхування;
- правовий захист та доступ до ресурсів.

Варто зазначити, що сучасний світ характеризується активною цифровізацією соціальної сфери, що дозволяє автоматизувати процеси, підвищити адресність, прозорість і доступність допомоги для громадян. Тому, на нашу думку, актуальним аспектом сучасних досліджень в соціальній сфері є врахування аспекту цифровізації. Закордонний досвід, зокрема США та країн ЄС, демонструє ефективність цифрових платформ для надання соціальних послуг, що стає орієнтиром для реформ в Україні.

Соціальні виплати опосередковують процес реалізації усіх форм соціального забезпечення, а саме соціального захисту, соціальної підтримки та надання соціальних гарантій, шляхом надання виплат у грошовій та натуральній формах. Отже, соціальні виплати – це виплати у грошовій і натуральній формі, що мають соціальний характер і надаються у рамках забезпечення соціальних гарантій та реалізації соціального захисту й соціальної підтримки населення [42].

Поняття «соціальні виплати» або «соціальна допомога» є ключовим у сфері соціальної політики та соціального захисту населення. У фахових джерелах це поняття трактується з урахуванням правових, економічних і соціологічних підходів, відображаючи багатогранність його застосування в практиці різних країн та наукових традиціях.

Розглянемо трактування поняття соціальних виплат різними вченими (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Трактування поняття «соціальні виплати/допомога» у фахових джерелах

Джерело	Визначення	Основні ознаки
В. Ю. Панченко	Адресна діяльність, грошові виплати особам, які зазнали соціального ризику, тимчасового або разового характеру	Адресність, грошова форма, тимчасовість
В. С. Андреев	Всі, крім пенсій, грошові виплати аліментарного характеру з фондів соціального забезпечення	Аліментарний характер, матеріальне забезпечення
М. Д. Бойко	Система суспільних відносин, матеріальних виплат, форма соціального забезпечення	Соціальні випадки як підстава, матеріальна форма
О. Шульгач	Грошові виплати, що надаються особам, які втратили можливість самозабезпечення, або у складних життєвих обставинах	Тимчасова заміна доходів, покриття додаткових витрат, відшкодування збитків
В. Л. Костюк	Безповоротні грошові виплати, що надаються державою особам, які зазнали соціального ризику для підтримки життєвого рівня	Адресність, універсальність, гарантування достатнього життєвого рівня

Джерело: сформовано автором за [3, 4, 17, 29, 55]

Базуючись на даних з таблиці, можемо стверджувати, що визначення соціальних виплат у науковій літературі мають спільні потреби. Визначення соціальних виплат у науковій літературі мають спільні риси – це грошові або натуральні виплати, які мають соціальний характер і надаються за наявності соціального ризику або потреби.

Отже, соціальні виплати є ключовим інструментом соціального захисту, спрямованим на забезпечення матеріальної підтримки громадян у складних

життєвих ситуаціях. Історично соціальні виплати виникли як відповідь на потребу захисту вразливих верств населення.

У таблиці 1.2 наведено порівняльну характеристику.

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика сучасних соціальних виплат у різних країнах

Ознака для порівняння	Німеччина	Швеція	Японія	США
Загальна характеристика	Високий рівень організації соціальної допомоги, розміри виплат формуються з урахуванням реальних потреб отримувачів. Особлива увага приділяється питанням біженців.	Соціальна допомога спрямована на забезпечення соціального добробуту, з рівнем зайнятості близько 90 %. Приблизно 80 % населення отримують соціальні виплати.	Уніфікація форм страхування здоров'я та пенсійного забезпечення для створення належних умов життя різним категоріям населення.	Розвинена система обов'язкового безкоштовного медичного страхування.
Джерело фінансування	Федеральні землі та муніципалітети	Місцеві органи самоврядування	Фонди соціального страхування, податкові надходження	Державний бюджет та бюджети штатів
Правова основа	Федеральний закон про соціальну допомогу, Соціальний кодекс	Закон про соціальне забезпечення	Закон про соціальну допомогу	Конституція США
Види соціальних виплат	Базова допомога для літніх і непрацездатних, підтримка дітей і молоді, житлова допомога, допомога біженцям, безробітним тощо.	Виплати по хворобі, інвалідності, за віком, для одиноких, сімей, дітей, безробітних, на житло, соціальним ізгоям.	Допомога по старості, хворобі, втраті годувальника, безробіттю, сімейна допомога, на житло, у зв'язку з виробничими травмами.	Пенсійні виплати, допомога по старості, втраті годувальника, страхування по інвалідності, допомоги з безробіття.

Джерело: сформовано автором за [18]

Таким чином, системи соціальних виплат у Німеччині, Швеції, Японії, Угорщині та США мають спільну мету – забезпечення соціального захисту

населення, але відрізняються за структурою фінансування, законодавчою базою та видами соціальної допомоги.

Німеччина вирізняється комплексним Соціальним кодексом і високим рівнем організації, Швеція – широким охопленням та високою зайнятістю, Японія – уніфікацією страхових систем, Угорщина – поєднанням страхування та соціальної допомоги, США – розвинутою системою медичного страхування і програмами боротьби з бідністю.

Історично соціальні виплати виникли як відповідь на потребу захисту вразливих верств населення і розвивалися разом із формуванням систем соціального забезпечення у розвинених країнах.

Впровадження міжнародного досвіду в Україні передбачає:

- приведення розміру виплат у відповідність реальним потребам;
- впровадження загальнообов’язкового медичного страхування;
- забезпечення адресності та справедливості виплат;
- посилення контролюючих функцій соціальних служб;
- урізноманітнення виплат з безробіття для індивідуального підходу

У сучасних умовах соціальні виплати в Україні виконують вирішальну роль у підтримці вразливих категорій населення. З урахуванням цифрової трансформації державного управління, особливо в контексті платформи «Дія» та реформ у сфері соціального захисту, поступово змінюється як зміст, так і механізми надання таких виплат. Цифровізація значно підвищила доступність, прозорість та оперативність соціальної допомоги.

Цифровізація – це впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державне управління, зокрема у сферу надання соціальних послуг і виплат. Це включає автоматизацію процесів, використання електронних реєстрів, онлайн-платформ та мобільних додатків для зручного і швидкого обслуговування громадян.

У сфері соціальних виплат цифровізація забезпечує:

- електронне подання заяв на отримання допомоги через сервіси як «Дія», кабінет Пенсійного фонду, портал Мінсоцполітики;

- автоматичне призначення виплат (напр., субсидій, пенсій) без потреби візиту до установ;
- перевірку даних у режимі реального часу через інтегровані реєстри: демографічний, медичний, податковий тощо;
- прозорість та контроль над коштами завдяки електронним системам моніторингу.

В Україні існують різні види соціальних виплат, нижче розглянемо та проаналізуємо їх детальніше (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні види існуючих соціальних виплат та їх цифровізація в Україні

Вид соціальної виплати	Короткий опис	Традиційний спосіб оформлення	Цифровий спосіб оформлення	Переваги цифровізації
Допомога по безробіттю	Підтримка громадян без роботи	Особистий візит до центру	Через портал Дія, онлайн-кабінет	Оперативність, прозорість
Пенсійні виплати	Щомісячна виплата літнім людям	Пенсійний фонд, паперові заяви	Електронний кабінет пенсіонера	Зручність, мінімізація помилок
Допомога людям з інвалідністю	Матеріальна підтримка	Соцзахист, медичні довідки	Інтеграція з електронною системою охорони здоров'я	Автоматизація, адресність
Допомога на догляд	Виплати доглядальникам	Особистий візит, документи	Онлайн через реєстр соціальних послуг	Дистанційність, швидкість

Джерело: сформовано автором за [17]

Аналіз основних видів соціальних виплат в Україні свідчить про поступовий, але впевнений перехід до цифрових форм надання соціальної допомоги. Завдяки впровадженню електронних сервісів (зокрема платформи «Дія» та онлайн-кабінетів), багато процедур стали доступнішими, прозорішими та менш обтяжливими для громадян.

Цифровізація дозволила зменшити бюрократичне навантаження, скоротити час обробки заяв, мінімізувати корупційні ризики й забезпечити більшу точність у розподілі ресурсів. Особливо помітні переваги в таких категоріях, як пенсійні виплати, допомога по безробіттю та виплати на догляд.

Однак повна реалізація потенціалу цифровізації потребує подальшого розвитку технічної інфраструктури, узгодженості між реєстрами та розширення цифрової грамотності серед населення. Це є ключем до побудови ефективної, доступної та сучасної системи соціального захисту в Україні.

Основні переваги цифровізації соціальних виплат:

- зручність для громадян, особливо для людей з інвалідністю або з віддалених населених пунктів;
- скорочення строків розгляду заяв і нарахування допомоги;
- зменшення корупційних ризиків через автоматизацію процедур;
- точність і адресність виплат, де допомога доходить до тих, хто її дійсно потребує.

Можемо зробити висновок, що основні види соціальних виплат в Україні включають допомогу по безробіттю, пенсійні виплати, допомогу людям з інвалідністю та допомогу на догляд. Традиційно оформлення цих виплат вимагало особистих візитів до відповідних установ та подання паперових документів. Проте в останні роки відбувається активна цифровізація процесів оформлення соціальних виплат.

1.2. Моніторинг та оцінка ефективності соціальних виплат

Моніторинг соціальних виплат – це систематичний процес збору, аналізу та перевірки інформації про обсяг, цільовість, доступність і своєчасність надання соціальної допомоги. Його головна мета – забезпечити ефективне використання бюджетних коштів та захистити права отримувачів соціальної допомоги.

В Україні цей процес координується Міністерством соціальної політики, Державною аудиторською службою, Рахунковою палатою, а також органами місцевої влади.

Моніторинг та оцінка ефективності соціальних виплат є ключовими інструментами для забезпечення належного функціонування системи соціального захисту. Моніторинг передбачає постійний збір і фіксування даних за певними показниками, які характеризують систему надання соціальних послуг, з метою відстеження її роботи та відповідності встановленим нормам і планам. Оцінювання ж полягає в аналізі зібраних даних для визначення, чи досягаються поставлені цілі і чи ефективно працює система соціальної підтримки.

Цифровізація соціальних виплат і соціальної сфери загалом значно підвищує ефективність моніторингу та оцінки, а також покращує доступність і якість надання допомоги. Впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) дозволяє автоматизувати процеси призначення і продовження виплат, спрощує подачу заявок онлайн, зменшує бюрократичні перешкоди і мінімізує суб'єктивність у прийнятті рішень [14].

За допомогою цифрових технологій відбувається інтеграція даних з різних державних реєстрів і систем, що дає змогу оперативно верифікувати інформацію, оцінювати потреби громадян і надавати адресну підтримку найбільш вразливим категоріям населення. Наприклад, проєкт «Потенціал» передбачає автоматичний обмін медичною та соціальною інформацією для формування індивідуальних реабілітаційних планів і соціальної оцінки в електронному режимі.

Цифровізація також сприяє підвищенню прозорості та контролю за використанням бюджетних коштів, що є важливим аспектом оцінки ефективності соціальних виплат. Вона дозволяє здійснювати дистанційний моніторинг і аналіз даних у режимі реального часу, що підвищує якість управління соціальною сферою та оптимізує роботу працівників соціальних служб

Система надання соціальних виплат в Україні продовжує перебувати на етапі формування та трансформації, що свідчить про її динамічний розвиток і намагання відповідати сучасним вимогам суспільства.

Незважаючи на те, що вітчизняна сфера соціального обслуговування вже може похвалитися низкою значних досягнень, включаючи затвердження стандартів для окремих видів соціальних послуг, а також налагодження ефективної роботи мережі державних служб та установ, що виступають надавачами цих послуг, все ж таки існує ряд невирішених проблем.

Зокрема, виклики у забезпеченні співпраці між державними інституціями та недержавними надавачами соціальних виплат залишаються актуальними.

Цю тенденцію ускладнює і загострена соціально-економічна ситуація на сході країни, яка додає навантаження на всю систему соціальних послуг. В результаті, діюча система соціального обслуговування виявляється неспроможною повністю задовольнити зростаючі потреби населення в якісних соціальних послугах.

Розглянемо основні інструменти моніторингу соціальних виплат в Україні та органи, відповідальні за їх реалізацію (рис. 1.1).

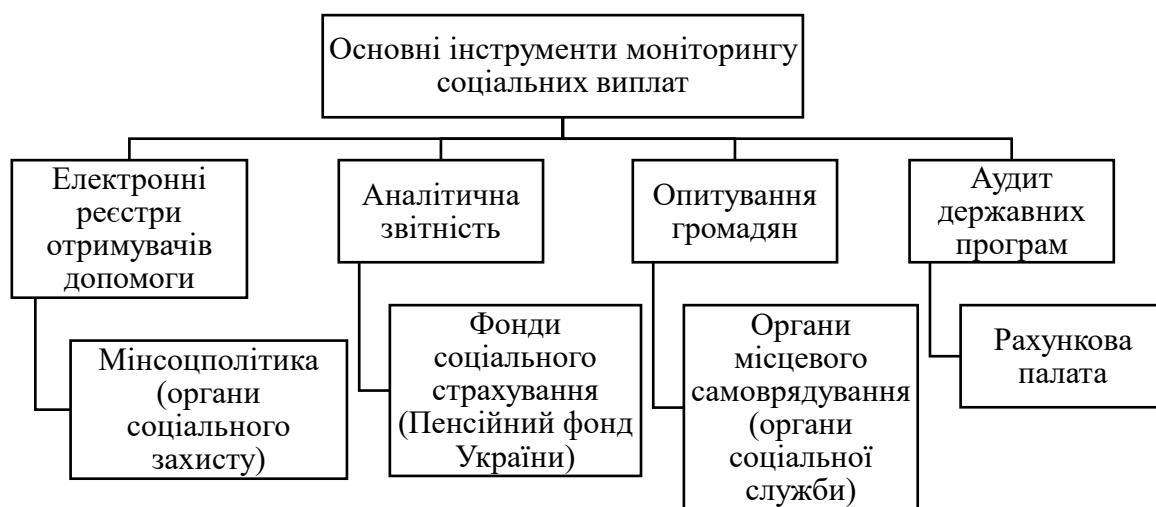

Рис. 1.1. Основні інструменти моніторингу соціальних виплат

Джерело: сформовано автором за [8]

Охарактеризуємо детальніше основні інструменти моніторингу. Електронні реєстри отримувачів допомоги включають цифрові бази даних, де зберігається інформація про осіб, які отримують соціальні виплати. Ці реєстри дозволяють автоматизовано перевіряти достовірність даних (місце проживання,

дохід, соціальний статус), виявляти дублювання або порушення, а також здійснювати цільовий контроль за бюджетними коштами.

Аналітична звітність це статистичні та фінансові звіти, які формуються державними органами соціального захисту. Вони допомагають оцінити обсяги наданих виплат, виявити тенденції, зробити висновки про ефективність реалізації програм соціальної допомоги та ухвалити обґрунтовані управлінські рішення.

Опитування громадян використовуються для збору зворотного зв'язку від отримувачів допомоги та населення загалом. Мета – з'ясувати рівень задоволеності послугами, доступність виплат, бар'єри у користуванні та виявити недоліки з боку виконавчих органів. Це якісний інструмент оцінки соціального впливу програм.

Аудит державних програм проводиться контролюючими органами (наприклад, Рахунковою палатою, Державною аудиторською службою). Його завдання – перевірити законність, доцільність і результативність використання бюджетних коштів, запобігти корупційним схемам та зловживанням у системі соціального захисту.

Таким чином, ефективний моніторинг соціальних виплат базується на поєднанні цифрових технологій, аналітики, контролю та участі громадян. Це створює умови для прозорого, підзвітного та справедливого управління соціальними ресурсами.

Основні критерії, що впливають на ефективність соціальних виплат, можна узагальнити на основі досліджень у сфері соціальної політики та соціального захисту [35] :

- доступність – соціальні виплати мають бути доступними для всіх категорій населення, які мають на них право, без необґрунтованих бар'єрів у отриманні та реалізації соціальних прав.

- адекватність – розмір соціальних виплат повинен бути достатнім для задоволення базових соціальних потреб отримувачів та для подолання соціально небезпечних станів (наприклад, бідності, безробіття).

– справедливість – соціальні виплати мають враховувати специфічні потреби різних соціальних груп, забезпечуючи пропорційний розподіл ресурсів відповідно до рівня ризиків і потреб цих груп

– послідовність та стабільність фінансування – ефективність соціальних виплат залежить від наявності стабільних джерел фінансування та раціонального управління бюджетними ресурсами, що забезпечує безперервність та передбачуваність виплат.

– соціально-демографічні показники – ефективність оцінюється також через вплив соціальних виплат на демографічні процеси (народжуваність, смертність, тривалість життя), що свідчить про покращення якості життя населення.

– рівень і якість життя населення – соціальні виплати мають сприяти підвищенню реальних доходів, забезпеченню житлом, медичним обслуговуванням та іншими соціальними послугами, що відображає їх результативність.

– економічна ефективність – співвідношення витрат на соціальні виплати та отриманих соціальних результатів, включно з впливом на зайнятість, зниженням соціальної напруги та підвищенням продуктивності праці.

– психологічний та соціальний комфорт – соціальні виплати повинні сприяти покращенню соціально-психологічного стану населення, зменшенню тривожності, конфліктності та соціальної напруги.

Ці критерії формують комплексну систему оцінки ефективності соціальних виплат як частини соціальної політики держави, яка має забезпечувати соціальну безпеку і підвищувати рівень життя громадян.

Для оцінки ефективності соціальних виплат використовуються конкретні індикатори, які можна поділити на кілька груп [36] :

– фінансово-економічні індикатори: характеризують обсяг та раціональність використання бюджетних коштів на соціальні виплати,

співвідношення витрат і досягнутих результатів, що дає змогу оцінити ефективність фінансування соціальних програм;

- соціальні індикатори: охоплюють показники соціальної захищеності населення, рівень доходів отримувачів, ступінь задоволення базових потреб, а також якість життя конкретних категорій населення (наприклад, пенсіонерів чи вразливих груп).

- показники результативності: відображають досягнення цілей соціальних програм, наприклад, зниження рівня бідності, покращення доступу до соціальних послуг, своєчасність та повноту виплат, а також вплив на соціальну стабільність

- індикатори якості соціальних послуг: включають оцінку процесу надання допомоги, комплексність, доступність, задоволеність отримувачів, а також відповідність послуг потребам населення.

- інтегральні показники якості життя: багаторівнева система індикаторів, що дозволяє комплексно оцінити соціальну захищеність і якість життя певної категорії населення на основі статистичних даних.

Таким чином, для оцінки ефективності соціальних виплат застосовують як кількісні (обсяги, частка охоплення, витрати), так і якісні (задоволеність, відповідність потребам) індикатори. Це дає змогу комплексно оцінити вплив соціальних програм на добробут населення.

Цифровізація суттєво впливає на моніторинг соціальних виплат, забезпечуючи підвищення ефективності, прозорості та доступності соціальної допомоги. Основні аспекти впливу цифровізації на моніторинг соціальних виплат включають [47] :

- Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС), яка об'єднує всі реєстри, надавачів та отримувачів соціальних послуг, дозволяє автоматизувати процеси подачі заяв, їх опрацювання, призначення та виплат, а також забезпечує централізоване зберігання та обробку інформації. Це сприяє швидкому виявленню помилок, затримок або зловживань у системі.

- Автоматизація та цифрові платформи дають змогу зменшити бюрократичні перепони, скоротити час обробки заявок, а також забезпечити безперешкодний доступ громадян до соціальних виплат онлайн через портали, наприклад, «Дія».

- Покращення контролю та прозорості: цифрові інструменти дозволяють ефективніше моніторити соціальні трансферти, знижувати рівень помилок і зловживань, а також підвищувати справедливість розподілу державної допомоги на основі актуальних даних.

- Інтеграція з іншими державними системами (наприклад, електронною системою охорони здоров'я) дозволяє автоматично передавати медичні та соціальні дані, що підвищує точність оцінки потреб і сприяє комплексній підтримці громадян.

- Захист персональних даних і кібербезпека є важливими складовими, що забезпечують безпеку інформації отримувачів соціальних виплат у цифровому середовищі.

- Покращення адміністрування соціальних виплат через цифрові кейс-менеджмент системи, що допомагають соціальним працівникам ефективніше працювати з отримувачами послуг, відслідковувати статус звернень та виплат.

Таким чином, цифровізація соціальних послуг і соціальних виплат в Україні сприяє підвищенню якості, оперативності та справедливості надання допомоги, оптимізує адміністративні процеси і робить систему більш прозорою та зручною для громадян. Для ефективного нарахування соціальних виплат слід використовувати сучасні цифрові технології, що значно допоможуть спростити сам процес нарахування та принести позитивний результат.

У таблиці 1.4 детально розглянемо ключові переваги та можливі ризики, пов'язані із застосуванням цифрових технологій у процесі нарахування соціальних виплат, що дозволить краще оцінити їх вплив на ефективність, точність та прозорість функціонування системи соціального захисту.

Таблиця 1.4

Переваги та ризики цифрових інструментів для соціальних виплат

Переваги цифрових інструментів для соціальних виплат	Ризики цифрових інструментів для соціальних виплат
- Підвищення ефективності та швидкості обробки виплат, що дозволяє економити час і ресурси для отримувачів та адміністраторів.	- Можливі технічні збої або помилки в системах, які можуть призвести до неправильного нарахування або затримки виплат, що негативно впливає на отримувачів допомоги.
- Покращений доступ до соціальних послуг, особливо через мобільні додатки та онлайн-сервіси, що зручно для працездатного населення.	- Загроза шахрайства та маніпуляцій із соціальними виплатами через цифрові канали, що потребує посиленої безпеки і контролю.
- Зниження навантаження на соціальних працівників завдяки автоматизації процесів та дистанційній взаємодії з отримувачами послуг	- Ризик посилення соціальної нерівності через цифровий розрив: обмежений доступ до цифрових технологій у сільських жителів, людей з низьким рівнем освіти, осіб з інвалідністю, що може призводити до маргіналізації цих груп.
- Підвищення прозорості і публічності управління соціальними виплатами завдяки цифровим платформам і е-демократії.	- Загроза порушення конфіденційності та викрадення персональних даних користувачів цифрових сервісів.
- Можливість індивідуалізації соціальної підтримки та оперативного реагування на потреби вразливих верств населення.	- Неправильні рішення системи через некоректні або неповні дані, що може мати руйнівний вплив на отримувачів допомоги.

Джерело: сформовано автором за [47]

Цифрові інструменти для соціальних виплат пропонують значні переваги, зокрема підвищення ефективності, зручності доступу до послуг і прозорості процесів. Вони сприяють зниженню адміністративного навантаження, забезпечують можливість індивідуального підходу до потреб громадян і дають змогу оперативно реагувати на запити вразливих груп. Однак впровадження таких технологій супроводжується ризиками, серед яких технічні збої, загроза кіберзлочинності, ризики нерівного доступу до цифрових сервісів та ймовірність порушення конфіденційності даних.

Для повноцінної реалізації потенціалу цифрових інструментів необхідно забезпечити високий рівень захисту інформації, доступність технологій для всіх верств населення та постійний моніторинг ефективності систем. Таким чином, важливо досягнути балансу між інноваційністю та безпекою, щоб цифрові рішення слугували суспільному благу.

Таким чином, цифрові інструменти соціальних виплат мають значні переваги у підвищенні ефективності, доступності та прозорості соціального захисту. Водночас вони несуть ризики, пов'язані з технічними збоями, шахрайством, цифровою нерівністю та захистом персональних даних.

1.3. Правове регулювання та фінансування соціальних виплат в Україні

Правове регулювання та фінансування соціальних виплат є ключовими для забезпечення соціального захисту населення та стабільності в країні. В Україні ці питання визначають принципи й механізми допомоги вразливим групам населення, сприяючи загальному добробуту громадян.

Отже, нормативно-правові акти в Україні мають різні рівні та форми, але всі вони спрямовані на регулювання діяльності у державі та підтримання правового порядку. Вони охоплюють як загальні закони, що встановлюють основи правової системи, так і підзаконні акти – укази, постанови, розпорядження, які вирішують конкретні завдання. Загалом, у сукупності ці правові акти відіграють важливу роль у забезпеченні організованості, стабільності та ефективності функціонування суспільства, створюючи надійний фундамент для підтримки громадського порядку, захисту прав і свобод громадян, а також сприяючи гармонійному розвитку всіх сфер суспільного життя.

Крім того, вони відіграють важливу роль у впровадженні програм, спрямованих на підтримку малозабезпечених верств населення. Саме чітке правове регулювання дозволяє уникати зловживань, підвищувати прозорість процесів і зміцнювати довіру громадян до соціальної політики держави.

Соціальний захист, як ключова функція держави, покликаний забезпечувати гідне життя та підтримку для громадян у складних життєвих обставинах, а також сприяти соціальній справедливості та стабільності у суспільстві, що має вирішальне значення для розвитку нації.

В таблиці 1.5 наведено законодавчі акти, що регламентують діяльність соціального захисту населення.

Таблиця 1.5

Законодавчі акти, що регламентують діяльність соціального захисту населення

Назва Закону	Основний зміст
Конституція України	Гарантує право громадян на соціальний захист у випадках втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття та старості. Визначає соціальний захист як конституційну гарантію держави, що забезпечує мінімальний рівень життя та соціальну підтримку громадян у складних життєвих ситуаціях
Закон України "Про пенсійне забезпечення"	Гарантує право на матеріальне забезпечення непрацездатним громадянам через пенсії та соціальні виплати, забезпечує виплату пенсій у разі досягнення пенсійного віку, інвалідності, втрати годувальника, вислуги років та інших передбачених законодавством випадках. Визначає порядок призначення, перерахунку та виплати пенсій, а також соціальних послуг, що формуються за рахунок страхових внесків, бюджету та інших джерел.
Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"	Визначає правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Регламентує умови, порядок здійснення страхування, права та обов'язки застрахованих осіб, страхувальників і платників внесків. Визначає види пенсійних виплат і соціальних послуг, порядок їх призначення, перерахунку, індексації та виплати. Визначає принципи соцстрахування: обов'язковість, гарантії, цільове використання та відповідальність.
Закон України "Про соціальні послуги"	Регулює порядок надання соціальних послуг громадянам України, визначає види, умови та механізми їх надання, спрямованих на підтримку соціально вразливих категорій населення, включаючи непрацездатних осіб, осіб з інвалідністю та малозабезпечені сім'ї. Забезпечує доступність та якість соціальних послуг у державних і недержавних установах.
Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії"	Встановлює мінімальні соціальні стандарти та гарантії, які забезпечують мінімальний рівень життя громадян. Регламентує соціальні виплати та допомоги, що мають забезпечити гідний рівень життя для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема пенсіонерів, осіб з інвалідністю, ветеранів та малозабезпечених сімей.
Закон України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні"	Регулює соціальний захист осіб з інвалідністю, забезпечує їх права на соціальне забезпечення, реабілітацію, соціальні послуги, пенсії та інші форми підтримки. Визначає механізми інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство та захист їх соціальних прав, включаючи доступ до освіти, працевлаштування і медичного обслуговування

Продовження таблиці 1.5

Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"	Гарантує соціальний захист ветеранів війни та інших категорій громадян, які мають особливі заслуги перед державою. Визначає пільги, пенсії, соціальні послуги, медичне забезпечення та інші види підтримки ветеранів, сприяє їх соціальній адаптації та реабілітації.
Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям"	Передбачає надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям для забезпечення їх мінімальних життєвих потреб. Визначає умови, порядок та розмір допомоги, спрямованої на підтримку сімей з низькими доходами, включаючи виплати на дітей, компенсації за житлово-комунальні послуги та інші види соціальної підтримки.

Джерело: сформовано автором за [20, 37–43]

Отже, Конституція України закріплює право кожного громадянина на соціальний захист, що включає допомогу у випадках втрати працездатності, безробіття, старості та інших соціальних ризиків. Це є фундаментом для всіх законів у сфері соціального забезпечення і пенсійної системи [20].

Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" встановлює систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на принципах законодавчого визначення умов, обов'язковості страхування, державних гарантій, цільового використання коштів та відповідальності суб'єктів системи. Він регламентує структуру системи пенсійного забезпечення, права застрахованих осіб, порядок нарахування, перерахунку, індексації та виплати пенсій. Закон також передбачає механізми добровільної участі, визначає страхувальників і платників внесків, а також порядок припинення участі в системі. Особлива увага приділяється відповідальності за ухилення від сплати страхових внесків, що карається штрафами або обмеженням діяльності.

Закон України "Про пенсійне забезпечення" є основою для матеріального забезпечення непрацездатних громадян через пенсії та соціальні виплати. Він охоплює різні види пенсій, включаючи пенсії за віком, інвалідністю, втрату годувальника, а також соціальні послуги, що надаються за рахунок Пенсійного фонду. Закон визначає порядок формування пенсійних фондів, механізми фінансування та виплати, а також соціальні гарантії для пенсіонерів. Пенсійне

забезпечення розглядається як частина системи соціального захисту, що має забезпечити гідний рівень життя пенсіонерам і іншим непрацездатним особам.

Аналіз органів державного управління, які здійснюють регулювання в Україні, варто розпочати з розгляду ролі Верховної Ради України як вищого законодавчого органу країни. Основна функція Верховної Ради полягає у розробці та прийнятті законів, які визначають загальні принципи, правові норми та регуляторні підходи у різних сферах суспільного життя.

Саме Верховна Рада формує основи державної політики, затверджує бюджет, ратифікує міжнародні угоди та має ключову роль у контролі за діяльністю виконавчої влади. Кабінет Міністрів України, виступаючи найвищим органом виконавчої влади, відповідає за реалізацію державної політики, прийнятої Верховною Радою. Його діяльність спрямована на виконання законодавства через розробку підзаконних актів, програм розвитку держави та забезпечення адміністративного управління.

Кабінет Міністрів має безпосередній вплив на поточне функціонування країни, координуючи діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади. Що стосується інших органів державного управління, до них належать центральні органи виконавчої влади, такі як міністерства, служби, агентства та інспекції, які спеціалізуються на окремих напрямках управління та здійснюють регулювання в межах своїх компетенцій.

Наприклад, Міністерство фінансів відповідає за управління фінансовими ресурсами, Міністерство охорони здоров'я – за медичну сферу, а Державна фіскальна служба займається адмініструванням податків і зборів.

Міністерство соціальної політики України формує державну політику у сфері соціального забезпечення. Воно також координує діяльність інших органів, що реалізують соціальні програми та виплати.

Фонд соціального страхування України адмініструє систему соціального страхування з різних випадків. До його повноважень входить забезпечення виплат у разі безробіття, тимчасової непрацездатності та травм на виробництві.

Соціальний захист передбачає комплекс заходів, спрямованих на підтримку населення в різних життєвих ситуаціях: хворобі, травмі, старості, втраті роботи або недостатньому доході. Фінансування цих заходів ґрунтується на ефективній роботі податкової системи, збалансованому державному бюджеті та активному залученні додаткових джерел фінансування, таких як міжнародні гранти, розвинена система страхування та інвестицій [42].

Фінансування соціального захисту здійснюється за рахунок державного бюджету, а також через централізовані та децентралізовані фонди, які формуються з податків, соціальних внесків роботодавців і населення.

Законодавство України забезпечує фінансування соціальних виплат через комплекс норм, які визначають джерела, порядок та механізми фінансування соціальних послуг і допомог. Основні положення такі:

Фінансування соціальних виплат і послуг в Україні здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Також використовуються спеціальні фонди, кошти підприємств, установ, організацій, плата за соціальні послуги, благодійна допомога та інші законні джерела.

Законодавство передбачає компенсацію надавачам соціальних послуг за надані ними послуги. Зокрема, це стосується випадків залучення недержавних надавачів через соціальне замовлення, державно-приватне партнерство або конкурси соціальних проєктів.

Місцеві бюджети відіграють ключову роль у фінансуванні соціальної сфери на рівні громад, оскільки в процесі децентралізації повноваження та ресурси на надання соціальних послуг були передані територіальним громадам. Проте це створює проблеми через обмеженість ресурсів місцевих бюджетів.

Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги, зокрема малозабезпеченим сім'ям, регламентується окремими постановами Кабінету Міністрів, які визначають умови, механізми виплат та порядок фінансування цих видатків за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим органам влади.

Під час воєнного стану в Україні затверджені спеціальні порядки фінансування соціальних послуг, що надаються внутрішньо переміщеним

особам, зокрема компенсації закладам за витрати на оплату праці, комунальні послуги, харчування та інші потреби, а також можливість залучення додаткових джерел фінансування, включно з благодійними пожертвами і міжнародною допомогою [34].

Останні зміни у законодавстві (2025 рік) спрямовані на удосконалення моделі фінансування соціальних послуг, зокрема через запровадження комунальних некомерційних підприємств (КНП) як нової організаційно-правової форми надавачів послуг, що дозволяє використовувати різні джерела фінансування, включно з державним бюджетом, та спрощує реорганізацію існуючих установ [46].

Таким чином, законодавство України забезпечує фінансування соціальних виплат через багатоканальну систему джерел, чітко врегульовані механізми компенсації надавачам послуг, а також через нормативні акти, що регламентують порядок призначення і виплати допомог, з урахуванням особливостей воєнного стану та реформи системи соціальних послуг.

Держава виконує ключову роль у регулюванні та фінансуванні системи соціальних виплат, забезпечуючи сталість, надійність і справедливий розподіл ресурсів. Фінансування здійснюється за рахунок державного і місцевих бюджетів, спеціальних соціальних фондів (пенсійний, страхові фонди), а також внесків підприємств, організацій, громадян і благодійних надходжень. Такий багатоканальний підхід дозволяє забезпечити фінансову стійкість системи й адаптувати її до сучасних соціально-економічних викликів.

В останні роки система соціальних виплат перебуває у процесі реформування з метою підвищення адресності допомоги, оптимізації витрат і забезпечення рівного доступу до соціальної підтримки для найбільш вразливих категорій населення. Зокрема, планується впровадження уніфікованої соціальної допомоги, розмір якої залежатиме від доходу сім'ї, а не лише від прожиткового мінімуму, що сприятиме більшій справедливості та ефективності розподілу державних ресурсів [43].

Таким чином, правове регулювання та фінансування соціальних виплат в Україні спрямовані на забезпечення соціальної справедливості, підтримку добробуту громадян і зміцнення соціальної стабільності, що відповідає принципам соціальної держави та міжнародним стандартам у сфері соціального захисту.

Висновки до Розділу I

Отже, система соціальних виплат є однією з ключових складових механізму соціального захисту населення. Вона виконує надзвичайно важливу функцію забезпечення мінімального рівня життя, підтримки соціальної рівноваги та запобігання маргіналізації найбільш вразливих категорій громадян. Соціальні виплати є не лише інструментом допомоги, а й важелем впливу на загальну соціальну стабільність у державі.

Історичний розвиток системи соціальних виплат демонструє її тісну залежність від соціально-економічних та політичних умов. Зі змінами в суспільстві змінювалися і підходи до розподілу державної допомоги. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що немає єдиної універсальної моделі – кожна країна формує власну систему відповідно до рівня розвитку економіки, демографічної ситуації та пріоритетів соціальної політики. Це відкриває можливості для адаптації найкращих практик до українських реалій.

Особливу увагу в рамках дослідження було приділено методам моніторингу та оцінки ефективності соціальних виплат. Наявність налагодженої системи моніторингу дозволяє не лише контролювати цільове використання ресурсів, а й оперативно реагувати на виявлені проблеми, коригуючи соціальну політику відповідно до змін потреб населення. Такий підхід сприяє підвищенню результативності надання соціальної підтримки, а також зміцненню довіри громадян до державних інституцій.

Законодавча база відіграє фундаментальну роль у функціонуванні системи соціального захисту. Вона встановлює мінімальні соціальні стандарти, регламентує порядок фінансування та визначає умови надання допомоги. Законодавство також забезпечує правові гарантії захисту прав громадян на соціальну підтримку, встановлюючи чіткі механізми її реалізації через державні та недержавні інституції. Одним із важливих елементів законодавчого забезпечення є державне соціальне страхування, яке гарантує матеріальну підтримку у разі настання страхових випадків, таких як безробіття, хвороба чи втрата працездатності, що посилює загальну надійність системи. Це дозволяє формувати стабільне соціальне середовище та зміцнює впевненість громадян у завтрашньому дні.

Таким чином, комплексний аналіз соціальних виплат, їх правового регулювання та інструментів оцінки ефективності свідчить про необхідність системного вдосконалення української моделі соціального захисту. З огляду на національні особливості та урахуванням кращих міжнародних практик, варто зосередити зусилля на підвищенні прозорості, адресності та цифровізації процесів, що дозволить досягти більшої ефективності, справедливості та гнучкості в реагуванні на соціальні виклики сучасності.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ В УКРАЇНІ: ФУНКЦІОНУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

2.1. Механізм системи соціальних виплат в Україні

Механізм нарахування соціальних виплат в Україні є комплексним процесом, що забезпечує державний соціальний захист населення, особливо малозабезпечених сімей, пенсіонерів, інвалідів та інших соціально вразливих категорій. Він базується на законодавчій базі, постановах Кабінету Міністрів України та регламентується відповідними нормативними актами, які визначають умови, порядок розрахунку, призначення, виплати, перерахунку та припинення соціальних виплат.

Розглянемо основні функції, що забезпечують механізм нарахування соціальних виплат (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні органи управління, що забезпечують механізм нарахування
соціальних виплат

Органи управління	Функції
Верховна Рада України	Законодавче регулювання соціального захисту, прийняття законів про соціальні виплати та допомоги
Кабінет Міністрів України	Розробка і затвердження порядків призначення і виплати соціальних допомог (наприклад, Постанова №250)
Міністерство соціальної політики України	Координація політики соціального захисту, затвердження методик розрахунку доходів і допомог
Органи соціального захисту населення (районні, міські адміністрації)	Призначення і виплата соціальних допомог за місцем проживання, ведення особових справ отримувачів
Пенсійний фонд України	Нарахування пенсій та соціальних страхових виплат
Фонди соціального страхування та інші цільові фонди	Фінансування соціальних виплат за спеціальними програмами (наприклад, допомога інвалідам, чорнобильцям)

Джерело: сформовано автором за [12]

Система нарахування соціальних виплат в Україні ґрунтується на чіткій розподілі функцій між різними державними органами. Верховна Рада України відповідає за законодавче регулювання соціального захисту та прийняття відповідних законів. Кабінет Міністрів України розробляє та затверджує порядки призначення і виплати соціальних допомог, зокрема, Постанову №250, яка визначає умови надання допомоги малозабезпеченим сім'ям. Міністерство соціальної політики України координує політику соціального захисту та затверджує методики розрахунку доходів і допомог. Органи соціального захисту населення на місцях здійснюють безпосереднє призначення і виплату допомог, ведуть облік отримувачів. Пенсійний фонд України відповідає за нарахування пенсій та соціальних страхових виплат, а цільові фонди соціального страхування фінансують спеціальні програми допомоги, наприклад, для інвалідів чи чорнобильців. Таким чином, механізм нарахування соціальних виплат є комплексним і багаторівневим, що забезпечує законодавче підґрунтя, методологічну підтримку, координацію та безпосереднє виконання на місцях, а також фінансування через спеціалізовані фонди. Це дозволяє ефективно реалізовувати соціальну політику та надавати допомогу найбільш вразливим категоріям населення.

Механізм нарахування соціальних виплат в Україні покликаний забезпечити соціальний захист найбільш вразливих верств населення через систему державної допомоги, пенсійного забезпечення, соціального страхування та інших форм підтримки. Він ґрунтується на законодавчих актах, які визначають умови, порядок і розміри виплат, а також на діяльності спеціалізованих органів, що здійснюють призначення і виплату допомог.

Механізм нарахування соціальних виплат в Україні базується на визначенні права малозабезпечених сімей на державну соціальну допомогу та розрахунку її розміру за певним порядком.

Розглянемо основні етапи механізму нарахування соціальних виплат:

Державна соціальна допомога призначається малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають в Україні і мають середньомісячний сукупний дохід

нижчий за прожитковий мінімум для сім'ї. Розмір соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом, але не може перевищувати 75% прожиткового мінімуму для сім'ї. Доходи всіх членів сім'ї враховуються за останні шість місяців, з урахуванням змін у складі сім'ї (наприклад, розірвання шлюбу, аліменти).

Допомога призначається на шість місяців з можливістю автоматичного продовження за умови підтвердження права на неї. Виплата здійснюється один раз на місяць за місцем проживання уповноваженого представника сім'ї через поштові відділення або банківські рахунки.

Для призначення допомоги уповноважений представник сім'ї подає заяву та декларацію про доходи і майно. Соціальна допомога може бути призначена і виплачена за місцем фактичного проживання уповноваженого представника сім'ї, з проведенням обстеження матеріально-побутових умов соціальними інспекторами, якщо це необхідно.

Соціальні виплати в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні соціального захисту різних категорій населення, зокрема малозабезпечених сімей, пенсіонерів, безробітних та осіб з інвалідністю. Вони спрямовані на підтримку життєвого рівня громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах, та регулюються законодавством з урахуванням прожиткового мінімуму та інших соціально-економічних показників.

З 2025 року в Україні планується централізація нарахування і виплати соціальної допомоги через Пенсійний фонд України з використанням Єдиної інформаційної системи соціальної сфери та Єдиного соціального реєстру. Ця реформа має на меті оптимізувати грошові потоки, прискорити виплати та забезпечити прозорий контроль за рухом коштів і їх цільовим використанням.

Основні етапи реалізації у 2025 році [45]:

– З 1 липня 2025 року Пенсійний фонд України забезпечує виплату соціальної допомоги засобами своєї інформаційної системи на підставі даних, отриманих з Єдиної інформаційної системи соціальної сфери.

– З 1 жовтня 2025 року починається призначення соціальних допомог через Пенсійний фонд України з використанням Єдиної системи, що враховує організаційну структуру Пенсійного фонду.

– Заяви на призначення соціальної допомоги до 30 вересня 2025 року подаються у звичайному порядку, а з 1 жовтня 2025 року їх можна буде подавати онлайн через Єдину систему.

– Пенсійний фонд щомісяця формує заявки на виплату соціальної допомоги, які подаються до Міністерства соціальної політики для подальшого фінансування через Казначейство [45].

Механізм соціальних виплат охоплює оцінку доходів, їх порівняння з прожитковим мінімумом, призначення допомоги на півроку з можливим продовженням та виплату через уповноважені установи.

Централізація покликана підвищити ефективність соціального захисту, забезпечити своєчасність виплат та прозорість контролю за використанням коштів, що особливо важливо для підтримки малозабезпечених сімей, пенсіонерів, безробітних та осіб з інвалідністю.

Таким чином, у 2025 році в Україні відбувається масштабна реформа системи соціальної допомоги, яка переводить функції призначення і виплати соціальних допомог до Пенсійного фонду України з використанням сучасних інформаційних систем для підвищення прозорості і оперативності.

Нижче наведено таблицю 2.2, в якій систематизовано основні види соціальних виплат, що надаються громадянам відповідно до чинного законодавства України, із зазначенням їх максимальних розмірів, а також ключових особливостей механізму нарахування та отримання у період 2024–2025 рр., з урахуванням змін у нормативно-правовій базі та соціально-економічній ситуації в країні.

Таблиця 2.2

Основні соціальні виплати та їх розміри в Україні, 2024–2025рр.

Вид соціальної виплати	Максимальний розмір (грн)	Особливості нарахування
Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям	До 75% прожиткового мінімуму для сім'ї	Розрахунок як різниця між прожитковим мінімумом сім'ї та її середньомісячним доходом, з урахуванням зменшень
Пенсія за віком	Залежить від страхового стажу та внесків	Нараховується Пенсійним фондом за формулою, що враховує страховий стаж і заробітну плату
Допомога по безробіттю	Від 650 до 840 грн (залежно від категорії)	Виплачується Фондом зайнятості
Допомога інвалідам	Від 1000 грн і вище (залежно від групи інвалідності)	Фінансується з бюджетних коштів та соціальних фондів

Джерело: сформовано автором за [32]

Отже, соціальні виплати в Україні мають чітко визначені розміри та умови нарахування, що залежать від категорії отримувачів та їхніх життєвих обставин. Вони базуються на прожитковому мінімумі та інших нормативних показниках, що регулярно оновлюються для забезпечення адекватної підтримки населення. Такий підхід дозволяє адресно надавати допомогу тим, хто її найбільше потребує, сприяючи соціальній стабільності та зменшенню рівня бідності.

Розглянемо види підходів до нарахування соціальних виплат (рис. 2.1).

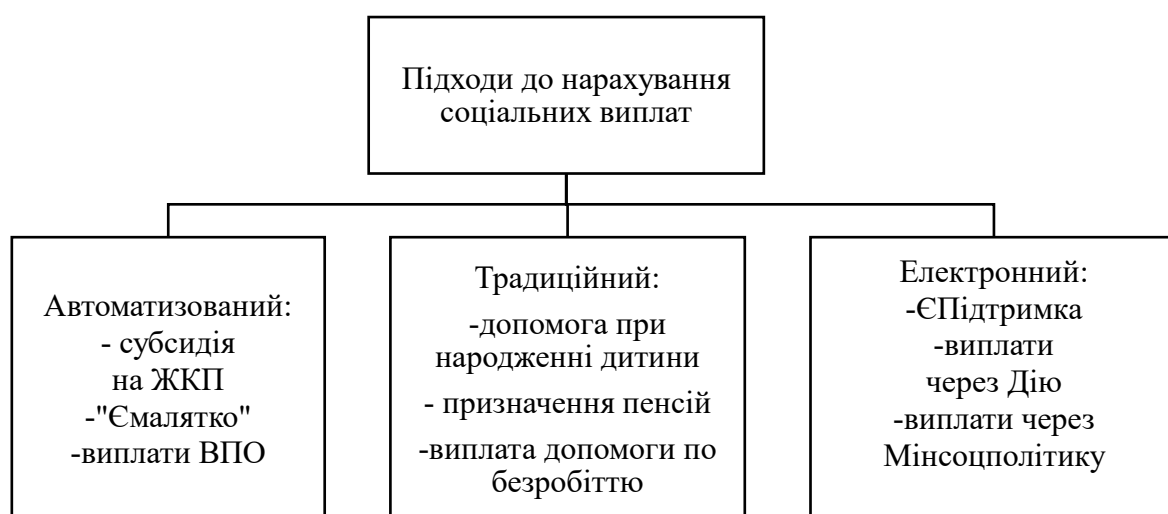

Рис. 2.1. Види підходів до нарахування соціальних виплат

Джерело: сформовано автором за [18]

Основні підходи до нарахування соціальних виплат в Україні відображають еволюцію системи соціального захисту від традиційних до сучасних цифрових методів, що суттєво впливають на ефективність та доступність цих виплат.

Традиційний (паперовий) підхід передбачає особисте звернення громадян до органів соціального захисту з поданням заяв та документів у паперовій формі. Цей спосіб характеризується значною бюрократією, тривалими строками розгляду заяв і низькою оперативністю, що створює незручності для отримувачів соціальної допомоги.

Електронний підхід полягає у поданні заяв та документів через електронні портали з використанням електронного підпису. Це дозволяє скоротити час обробки заяв, підвищити зручність для користувачів та зменшити навантаження на соціальні служби. З 2021 року в Україні впроваджено прийом заяв у електронній формі через офіційні веб-сайти та інформаційні системи, що значно полегшує доступ до соціальних виплат.

Автоматизований підхід базується на інтеграції даних з різних державних реєстрів, таких як податкова служба та Пенсійний фонд, що дозволяє автоматично продовжувати виплати без необхідності повторного подання заяв. Це мінімізує помилки, підвищує оперативність нарахувань та знижує адміністративне навантаження на органи соціального захисту. Впровадження Єдиної системи та Єдиного соціального реєстру з 2025 року сприятиме централізованому та більш ефективному управлінню соціальними виплатами.

Таким чином, цифровізація соціальних виплат в Україні сприяє підвищенню прозорості, швидкості та доступності соціальної допомоги для громадян, одночасно оптимізуючи роботу органів соціального захисту. Перехід від паперових процедур до електронних та автоматизованих систем є ключовим фактором модернізації соціального захисту, що відповідає сучасним вимогам та очікуванням суспільства.

У 2022–2024 рр. в Україні відбувалися значні зміни розмірів соціальних виплат, що були пов'язані з коригуванням прожиткового мінімуму. У 2022 році

прожитковий мінімум підвищувався двічі – у липні та грудні, що вплинуло на збільшення соціальної допомоги, зокрема допомоги на дітей різних вікових груп. У 2023 році розміри соціальних виплат залишалися стабільними на рівні грудня 2022 року. У 2024 році відбулося суттєве підвищення прожиткового мінімуму, що призвело до зростання соціальних виплат для всіх категорій населення (табл. 2.3). На 2025 рік підвищення соціальних виплат не передбачається, і прожитковий мінімум залишиться на рівні 2024 року.

Таблиця 2.3

Аналіз прожиткового мінімуму та соціальних виплат в Україні, грн.

Показники	Роки			Відхилення 2024 р. до 2022 р.	
	2022	2023	2024	абсолютне	відносне
Загальний прожитковий мінімум	2293	2589	2920	627	127,34
Діти до 6 років	2100	2272	2563	463	122,05
Діти 6–18 років	2618	2833	3196	578	122,08
Кількість працездатних осіб	2481	2684	3028	547	122,05
Кількість осіб, які втратили працездатність	1934	2093	2361	427	122,08

Джерело: сформовано автором за [34–36]

У 2022 році прожитковий мінімум зростав двічі, що спричинило відповідне підвищення соціальних виплат, особливо для дітей різних вікових категорій. Зростання було помірним, але системним протягом року. У 2023 році прожитковий мінімум і соціальні виплати залишилися стабільними на рівні грудня 2022 року, без подальших підвищень, що свідчить про утримання соціальної підтримки на стабільному рівні.

У 2024 році відбулося суттєве підвищення прожиткового мінімуму для всіх категорій, що призвело до значного збільшення соціальних виплат.

У 2025 році підвищення соціальних виплат не очікується, прожитковий мінімум залишиться на рівні 2024 року, що може свідчити про стабілізацію соціально-економічної політики на найближчий період.

Соціальні виплати в Україні є важливим інструментом державного соціального захисту, спрямованим на підтримку різних категорій населення, які

опинилися у складних життєвих обставинах. У 2025 році система соціальних виплат в Україні зазнає змін із метою підвищення ефективності (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Розмір соціальних виплат за категоріями отримувачів в Україні

Категорія отримувачів	Розмір виплат (грн)	Умови призначення	Особливості
Працевдатні особи	3028 грн.	Соціальна допомога за умови низького доходу	Виплата прив'язана до прожиткового мінімуму
Особи, які втратили працевдатність	2361 грн.	Особи з інвалідністю, пенсіонери, безробітні	Мінімальна пенсія 2361 грн, максимальна – 23610 грн
Діти до 6 років	2563 грн.	Державна допомога сім'ям з дітьми	Виплати для малозабезпечених сімей
Діти від 6 до 18 років	3196 грн.	Діти-сироти, діти з інвалідністю	Соціальна стипендія для дітей-сиріт – 4794 грн
Особи з інвалідністю з дитинства	Від 60% до 100% прожиткового мінімуму для втрати працевдатності	Залежить від групи інвалідності	Від 60% до 100% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працевдатність
Внутрішньо переміщені особи (ВПО)	2000–3000 грн.	ВПО з інвалідністю, діти ВПО	Кризові соціальні виплати, що збережуться у 2025 році
Допомога малозабезпеченим сім'ям	Відповідно до прожиткового мінімуму	Сім'ї з низьким доходом	Перегляд системи уніфікації допомоги у 2025 році
Допомога по безробіттю	Залежить від страхового стажу	Особи, які втратили роботу	Виплати не залежать безпосередньо від прожиткового мінімуму

Джерело: сформовано автором за [34–36]

Можна зробити висновок, що залежність від прожиткового мінімуму: більшість соціальних виплат традиційно пов'язана з прожитковим мінімумом, що визначає їх розмір. У 2025 році прожитковий мінімум для ключових категорій населення залишився незмінним, що вказує на стабільність виплат.

Уніфікація системи виплат: Перехід до моделі, де розмір допомоги буде залежати від основного доходу сім'ї, а не лише від прожиткового мінімуму. Це дозволить більш адресно підтримувати малозабезпечені родини та скорочувати витрати на неперіоритетні напрямки.

Соціальні виплати варіюються залежно від категорії отримувачів, таких як діти, пенсіонери, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, малозабезпечені сім'ї, що забезпечує цільову підтримку.

Соціальні виплати для внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій залишаються на рівні 2024 року, що свідчить про зусилля держави щодо забезпечення підтримки в складних умовах.

Пенсії залишаються пов'язаними з мінімальним рівнем заробітної плати, яка у 2025 році не зазнала змін, тому мінімальні та максимальні пенсії залишаються без змін.

Механізм нарахування соціальних виплат в Україні є системно організованим та багаторівневим процесом, що забезпечує реалізацію державної політики соціального захисту населення. Він функціонує на основі чинного законодавства, підзаконних актів, а також чіткої взаємодії між ключовими інституціями – Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів, Міністерством соціальної політики, Пенсійним фондом, органами соціального захисту населення та спеціалізованими фондами.

Соціальні виплати спрямовані на підтримку найбільш вразливих категорій громадян, зокрема малозабезпечених сімей, пенсіонерів, осіб з інвалідністю, безробітних та інших. Вони нараховуються на основі оцінки матеріального становища отримувачів і прив'язуються до прожиткового мінімуму, що дозволяє забезпечити більш адресну допомогу. У 2024 році було зафіксовано значне підвищення розмірів соціальних виплат у зв'язку зі зростанням прожиткового мінімуму, однак у 2025 році очікується стабілізація цих показників.

Важливим етапом розвитку механізму є його цифровізація: перехід від традиційного до електронного та автоматизованого підходів, впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери та Єдиного соціального реєстру. Запланована централізація призначення і виплати соціальних допомог через Пенсійний фонд України з жовтня 2025 року має на меті підвищити прозорість, швидкість і ефективність надання державної підтримки.

Таким чином, механізм нарахування соціальних виплат в Україні не лише забезпечує соціальну справедливість, а й поступово трансформується відповідно до вимог сучасного цифрового середовища, що є необхідною умовою для підвищення якості життя населення та посилення соціальної стабільності в державі.

2.2. Існуючий стан системи соціальних виплат в Україні

Соціальні виплати є важливим інструментом державної соціальної політики, спрямованим на підтримку найбільш вразливих верств населення та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві. В умовах цифрової трансформації державне управління соціальними виплатами зазнає суттєвих змін, що відкриває нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та адресності соціальної допомоги.

Цифровізація соціального захисту сприяє створенню сервісно-орієнтованої держави, яка забезпечує громадянам доступ до якісних соціальних послуг та підтримує їхню соціальну безпеку на новому рівні.

Соціальні виплати сприяють зменшенню бідності та нерівності, підтримуючи доходи найбідніших верств населення, що позитивно впливає на соціальну стабільність і економічний розвиток.

Витрати на соціальний захист мають тенденцію до зростання через зростаючі соціальні зобов'язання держави, що вимагає ефективного управління бюджетними ресурсами.

Сучасна система соціального захисту стикається зі значними викликами, де неефективність використання коштів та слабка адресність соціальних виплат знижують їхній позитивний вплив.

Це явище вказує на необхідність реформування, спрямованого на підвищення ефективності соціальної підтримки. Цифрові технології поступово стають невід'ємною частиною цього процесу, пропонуючи інструменти для

підвищення прозорості, оперативності та персоналізації соціальних послуг. Впровадження таких технологій дозволяє забезпечити більш точний розподіл допомоги, одночасно зменшуючи адміністративні витрати.

Цифровізація соціальної сфери відкриває шлях до побудови мережевого суспільства добробуту. У такій системі держава, бізнес та громадяни співпрацюють, утворюючи державно-приватні партнерства. За останні два роки, зважаючи на складну воєнно-політичну ситуацію, витрати на соціальний захист та забезпечення зросли на 38,3%, або на 130 мільярдів гривень. Так, у 2023 році на ці потреби було виділено 469,3 мільярда гривень, що складає 11,7% загальних державних витрат. Це свідчить про збільшення на 10,2% у порівнянні з попереднім роком. Особливо відчутно це у видатках на пенсіонерів, які збільшилися на 40,7 мільярда гривень і склали 273,6 мільярда гривень через індексацію пенсій [28].

Нестабільна економічна ситуація породжує додаткові труднощі для застосування програмно-цільового методу бюджетування. Вона загрожує появою численних програм, які можуть не відповідати стратегічним пріоритетам чи ресурсним обмеженням держави, або ж бути сумнівними за своєю ефективністю. Відсутність послідовності у завершенні державних програм також ставить під сумнів раціональність використання бюджетних коштів у минулі роки. Це вказує на гостру необхідність визначення більш чіткої стратегії суспільного блага.

Крім того, в умовах економічної нестабільності ускладнюється прогнозування результатів бюджетних програм, що знижує довіру до бюджетного процесу з боку громадськості та міжнародних партнерів. Часті коригування цілей та обсягів фінансування призводять до втрати управлінської логіки та зменшення контролю за досягненням очікуваних результатів. Відсутність чітких механізмів оцінки ефективності програм лише поглиблює проблему нераціонального використання коштів. Це підкреслює потребу у впровадженні системи стратегічного аналізу й підвищення прозорості бюджетного планування.

На графіку зображено фактичні обсяги фінансування соціального захисту

населення з державного бюджету України (рис. 2.2).

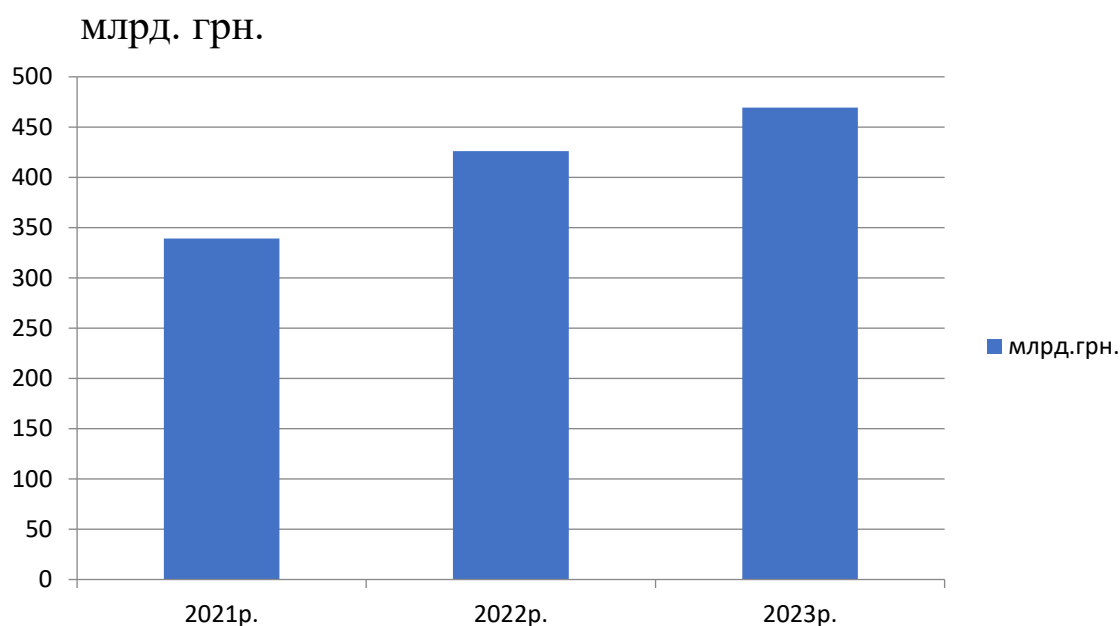

Рис. 2.2. Фактичні видатки Державного бюджету України на соціальний захист населення за 2021–2023 рр.

Джерело: сформовано автором за [28]

Починаючи аналіз за період з 2021 по 2023 рр., бачимо стійку тенденцію до зростання економічних показників, виражених у мільярдах гривень. Ще у 2021р. обсяг складав 339,3 млрд грн, проте вже 2022 р. приніс значне підвищення до 426 млрд грн, що є приростом на 86,7 млрд грн.

І ця позитивна динаміка знайшла своє продовження у 2023р., коли цифра сягнула позначки в 469,3 млрд грн, тобто на 43,3 млрд грн більше попереднього року. Така постійна фінансова потужність вказує на поліпшення ефективності діяльності та загального економічного потенціалу за розглянутий період. У 2023 році важливою темою стала війна та її вплив на соціальні витрати України. Цей аспект визначив рівень соціальної безпеки в умовах економічної та гуманітарної кризи.

Протягом року фінансування зазнало змін, які потребують уваги. Передусім, помітне зростання соціальних витрат пояснюється необхідністю збільшити підтримку найвразливіших категорій населення. Загалом витрати на

соціальні потреби досягли 469,3 млрд грн, що демонструє зростання на 10,2% порівняно з 2022 роком. Цей ріст був одночасно обумовлений дестабілізацією економіки і зменшенням рівня добробуту громадян через військові дії. Збільшення ресурсів для соціального захисту стало критично важливим для підтримки життєвого рівня населення. Особливу увагу приділяли внутрішньо переміщеним особам, чисельність яких суттєво зросла.

За 2023 рік видатки на допомогу ВПО досягли 73,2 млрд грн, перевищивши початково заплановані 53,5 млрд грн. Це зростання підкреслює невпинну ескалацію гуманітарної кризи. Такий підхід посприяв уникненню погіршення соціального стану переселенців та забезпеченню необхідного рівня їх захисту. Окрім того, витрати на пенсії склали значні 273,6 млрд грн, збільшившись на 40,7 млрд грн у порівнянні з минулим роком. Основною причиною цього стала індексація пенсій згідно з чинним законодавством. Отже, підвищення пенсійних виплат частково компенсувало втрати купівельної спроможності пенсіонерів через інфляційний тиск.

Суттєвою підтримкою для реалізації соціальних програм стали ресурси міжнародної допомоги, які значною мірою сприяли стабільності у сфері соціального забезпечення. Участь міжнародних організацій та партнерів забезпечила не лише фінансову підпору, а й організаційно-методичну підтримку, що дало можливість уряду України продовжувати виконання соціальних зобов'язань навіть при високих бюджетних обмеженнях і складній економічній ситуації.

Ці аспекти мають важливе значення для комплексного розуміння фінансування соціального захисту, адже вони допоможуть отримати повну картину щодо витрат бюджету на соціальну сферу. Крім того, вони дозволяють виявити потенційні напрями для оптимізації та покращення ефективності системи соціального захисту, з урахуванням наявних викликів. Для надання розрахунку витрат бюджету на соціальний захист населення та динаміки їх зміни протягом останніх років, можна скласти наступне.

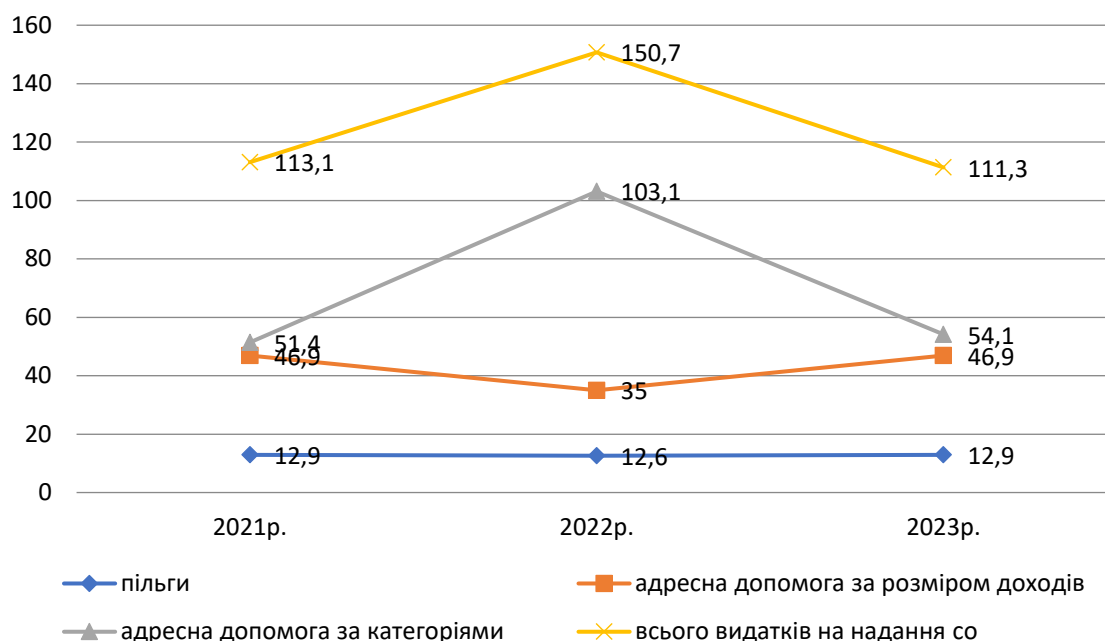

Рис. 2.3. Динаміка витрат з Державного бюджету України на соціальний захист населення

Джерело: сформовано автором за [28]

Останнім часом витрати на соціальний захист в Україні зросли. Така динаміка спричинена подіями, пов'язаними з антитерористичною операцією, а також значним збільшенням кількості людей, які опинилися у складній життєвій ситуації. Сюди входять біженці, ветерани воєн, а також внутрішньо переміщені особи. Відповідаючи на ці виклики, уряд України активно займається розробкою нових програм підтримки, щоб забезпечити добробут різних соціальних груп і ефективно вирішувати нагальні потреби суспільства у сфері соціального захисту.

Сьогодні низка соціальних програм передбачає різні види допомоги:

- Допомога на дітей, яку отримують одинокі матері;
- Грошова підтримка при народженні дитини;
- Підтримка для осіб з інвалідністю з дитинства, а також для дітей з інвалідністю;
- Державна фінансова допомога для малозабезпечених сімей;
- Асистування по догляду за хворою дитиною;
- Компенсації для постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС;

– Підтримка для тих, хто не має права на пенсію, і тимчасова допомога пенсіонерам без необхідного стажу.

Ці заходи є вагомим кроком для підвищення рівня життя різних верств населення та забезпечення їх соціального захисту в умовах нинішніх викликів.

Дослідження впливу війни на соціальний захист проведено шляхом порівняння показників видатків на соціальну допомогу українцям протягом 2021–2023 рр. (рис. 2.3).

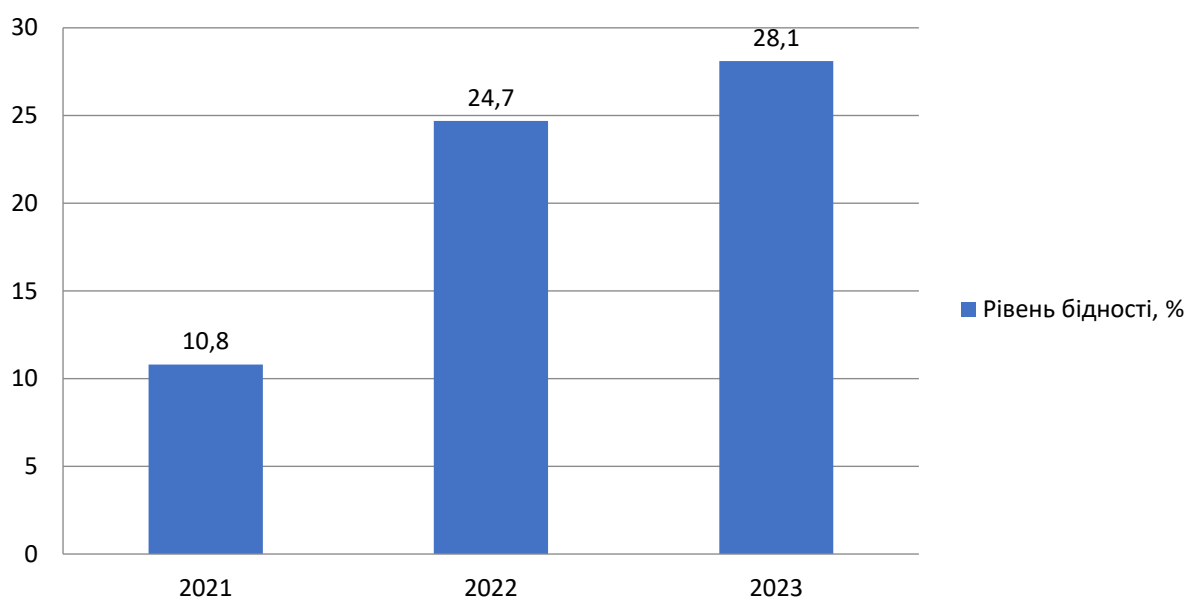

Рис. 2.4. Динаміка рівня бідності в Україні

Джерело: сформовано автором за [28]

Розмір адресної допомоги за різними категоріями зріс. У 2022 році він складав 103,1 млрд гривень, а в 2023 році збільшився на 6,6 млрд гривень, що свідчить про позитивну тенденцію. Також спостерігається зростання адресної допомоги залежно від розміру доходів: з 35 млрд гривень у 2022 році до 41,4 млрд гривень у 2023 році.

Незначне скорочення відбулося в обсягах наданих пільг: з 12,9 млрд гривень у 2022 році до 12,1 млрд гривень у 2023 році. Водночас значну частину видатків на соціальну допомогу у 2022 році спрямували на забезпечення проживання внутрішньо переміщених осіб, підтримку осіб з інвалідністю з дитинства, дітей з інвалідністю, а також малозабезпечені сім'ї. У 2024 році планується суттєве збільшення видатків на соціальний захист населення до 469

млрд гривень, що перевищує показник 2023 року на 25 млрд гривень. Це дозволить підвищити розмір мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму на одну особу, провести індексацію пенсій і збільшити їх розмір (рис. 2.5).

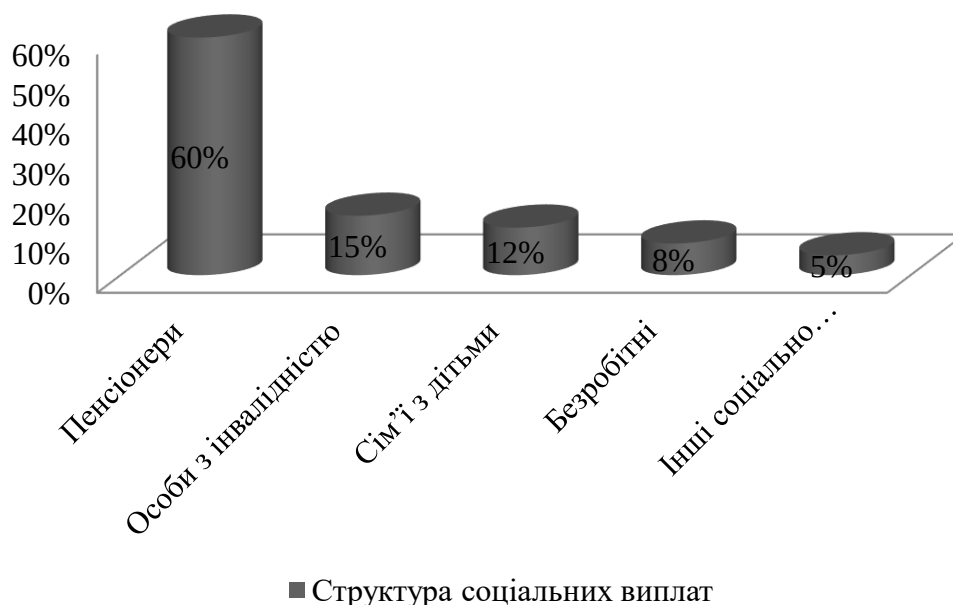

Рис. 2.5. Структура соціальних виплат за категоріями отримувачів у 2023р., від загальної суми бюджету

Джерело: сформовано автором за [28]

Аналіз структури соціальних виплат за категоріями отримувачів у 2023 році показує, що найбільшу частку в загальній сумі соціальних виплат отримують пенсіонери - 60%. Це свідчить про значну увагу держави до підтримки літніх людей. Особи з інвалідністю отримують 15% виплат, що відображає потребу у забезпеченні їх соціального захисту. Сім'ї з дітьми отримують 12%, що підкреслює важливість підтримки родинного добробуту. Безробітні отримують 8%, що свідчить про наявність механізмів допомоги у періоди втрати роботи. Інші соціально незахищені групи отримують 5% від загальної суми виплат, що вказує на необхідність подальшого розвитку програм соціальної підтримки для різних категорій населення. Загалом, структура

соціальних виплат демонструє пріоритети державної політики у сфері соціального захисту.

Серед них варто виділити економічні наслідки війни, які спричинили руйнування інфраструктури, зменшення обсягу виробництва та зростання безробіття. Інфляція також могла суттєво вплинути на зниження купівельної спроможності населення.

Після 24 лютого 2022 року українська влада визначила необхідність швидкої реакції на складну ситуацію та ефективного надання соціальних послуг у воєнних умовах. У березні Міністерство соціальної політики розробило рекомендації для спрощення процедур, запровадивши екстрене надання послуг. Це дозволяє ухвалювати рішення протягом доби від отримання заяви чи повідомлення про допомогу. Для оптимізації процесів прийняли постанову КМУ від 16 березня 2022 року № 294, що розширила перелік послуг, які можна надавати екстрено.

Серед них:

- стаціонарний догляд (умови проживання, харчування);
- паліативний догляд (допомога зі знеболенням);
- догляд вдома;
- підтримане проживання (розвиток навичок самообслуговування).

Вплив цифровізації на ефективність соціальних виплат є ключовим фактором модернізації системи соціального захисту населення, оскільки саме впровадження сучасних цифрових рішень сприяє підвищенню прозорості, оперативності, точності нарахувань та зменшенню адміністративного навантаження на відповідні державні органи.

Цифрові технології дозволяють значно підвищити швидкість, прозорість та доступність надання соціальної допомоги, що особливо важливо для соціально вразливих категорій громадян, таких як ветерани, внутрішньо переміщені особи та інші незахищені верстви населення (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Вплив цифровізації на ефективність соціальних виплат Фонду соціального захисту населення

Показник	До цифровізації	Після цифровізації	Відхилення	
			абсолютне	відносне
Час обробки заявок (дні)	15	5	-10	33,33%
Відсоток помилок у виплатах	8	2	-6	25,00%
Кількість звернень до соцслужб	1000	600	-400	60,00%
Витрати на адміністрування (%)	12	7	-5	58,33%

Джерело: сформовано автором за [52]

Після проведеної цифровізації спостерігається значне покращення в різних аспектах діяльності. Час обробки заявок скоротився з 15 до 5 днів, що складає відносне зменшення на 33,33%. Відсоток помилок у виплатах також знизився з 8% до 2%, що означає відносне зменшення на 25%. Кількість звернень до соціальних служб зменшилась на 400 одиниць, що вказує на відносне зменшення на 60%. Крім того, витрати на адміністрування знизилися з 12% до 7%, тобто відносне скорочення склало 58,33%. Загалом, цифровізація продемонструвала значний позитивний вплив на ефективність і точність процесів.

Загалом, цифровізація соціальних служб призвела до значного підвищення продуктивності, зниження помилок і витрат, а також покращення якості обслуговування громадян.

Цифровізація соціального захисту стає дедалі актуальнішою в умовах сучасного світу, що стрімко змінюється. Впровадження цифрових технологій відкриває нові можливості для оптимізації процесів, покращення ефективності та доступності послуг. Однак паралельно із перевагами виникають і значні виклики, які необхідно враховувати для забезпечення сталого розвитку цієї сфери.

На рисунку 2.6 представлено ключові аспекти, пов'язані з процесом цифровізації системи соціального захисту населення, із акцентом на основні переваги, які вона забезпечує, а також на труднощі та виклики, що можуть

виникати під час впровадження цифрових інструментів у практику нарахування та управління соціальними виплатами.

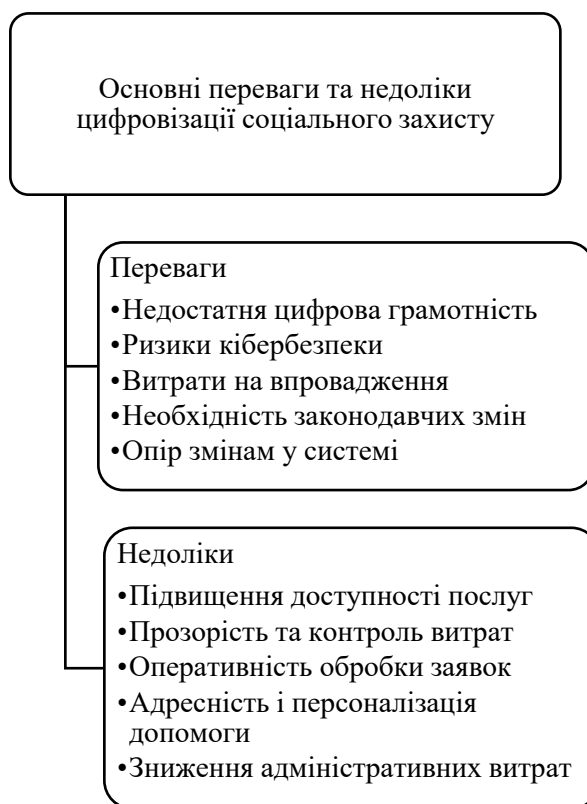

Рис. 2.6. Основні переваги та недоліки цифровізації соціального захисту

Джерело: сформовано автором за [28]

У впровадженні цифрових технологій у різні сфери суспільного життя існують як значні виклики, так і вагомі переваги. Серед основних викликів варто виділити недостатню цифрову грамотність населення, що ускладнює користування новими сервісами, ризики кібербезпеки, які потребують посиленої уваги та захисту, а також високі витрати на впровадження технологій. Крім того, необхідність законодавчих змін та опір змінам у системі можуть уповільнювати процес цифрової трансформації [28].

Водночас, переваги цифровізації є суттєвими і можуть значно покращити якість надання послуг. Вона підвищує доступність послуг для широкого кола

користувачів, забезпечує прозорість та контроль витрат, що сприяє ефективнішому використанню ресурсів. Оперативність обробки заявок дозволяє швидше реагувати на потреби громадян, а адресність і персоналізація допомоги роблять підтримку більш цілеспрямованою і ефективною. Крім того, цифрові рішення сприяють зниженню адміністративних витрат, що позитивно впливає на загальну економічність системи.

Фінансування соціальних програм у межах 60-70% забезпечувалося завдяки таким джерелам:

- кредитам від МВФ і ЄС;
- гуманітарній допомозі від ООН та міжнародних фондів.

Основні виклики для бюджетної стійкості включають:

- необхідність перерозподілу фінансів через зростання витрат на оборону, що сягають до 40% бюджету;

- інфляційний тиск, який зменшує реальну вартість соціальних виплат.

Серед ключових рекомендацій можна виділити:

- розширення цільових програм для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та постраждалих регіонів;

- запровадження механізмів автоматичної індексації соціальних виплат відповідно до рівня інфляції;

- залучення інвестицій у відбудову інфраструктури для створення нових робочих місць.

Усі ці аспекти свідчать про гостру потребу в масштабних структурних реформах системи соціального захисту, щоб адаптувати її до довготривалих наслідків війни.

Попри позитивну динаміку фінансування, механізм соціального захисту має низку викликів. Основні з них включають:

- обмеженість ресурсів у бюджеті держави в умовах економічної нестабільності.

- недостатню адресність допомоги, через що частина коштів неефективно використовується.

– вплив інфляції та інших макроекономічних факторів на реальну спроможність соціальних виплат.

У перспективі важливими напрямками вдосконалення механізму є оптимізація процедур розподілу коштів, посилення контролю за їхнім використанням та акцент на залученні міжнародної допомоги для реалізації значущих соціальних програм.

Аналізуючи структуру державних видатків, можна спостерігати певні зміни у пріоритетах державної політики за останні роки [28].

До початку війни основна увага зосереджувалася на фінансуванні державного апарату та соціального захисту, проте з 2022 р. акценти змістилися на потреби оборони. Значні витрати на соціальний захист можна пояснити наслідками економічних і соціальних криз, що виникли внаслідок пандемії. Забезпечення підтримки вразливих груп населення є логічним і необхідним у поточних умовах.

Що стосується загальнодержавних функцій, ефективність та доцільність окремих видатків з усім тим викликають питання. Зважаючи на події 2014 р. та суспільні настрої останніх років перед війною, можна було очікувати на зростання частки фінансування оборони.

Однак дані свідчать про протилежну тенденцію – відносна вага оборонних витрат зменшувалася. Така політика потребує подальшого глибокого аналізу, особливо в контексті відновлення після криз 2020–2021 рр., коли підвищена увага до соціального захисту була виправданою через наслідки пандемії.

Загалом питання оптимізації видатків на соціальний захист потребує комплексного підходу. Одним із ключових пріоритетів має бути забезпечення прозорості та контролю за відповідними ініціативами [28].

Особливо складне становище мають внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, постраждалі від обстрілів та інші громадяни, які потребують соціальної допомоги.

Обмеженість ресурсів для повного забезпечення їхніх потреб може підірвати довіру до уряду і викликати невдоволення, що ще більше ускладнить і

без того напружену ситуацію в країні. Попри всі виклики, удосконалення системи соціального захисту слід розпочати якнайшвидше. Тривала війна продовжує посилювати фінансові та соціальні проблеми, відтак оперативне реагування стає критично необхідним для збереження стабільності та підтримки населення.

Отже, механізм фінансування соціального захисту населення в Україні продовжує вдосконалюватися навіть у складних економічних та геополітичних умовах. Аналіз даних за 2021–2023 рр., демонструє прагнення держави збільшувати підтримку своїх громадян шляхом модернізації програм і залучення додаткових ресурсів. Проте систематизація та ефективне використання цих коштів залишаються головними завданнями, від вирішення яких залежить стійкість і результативність соціальної політики.

Економічний вплив соціальних виплат на суспільство є значним, оскільки вони підтримують соціальну стабільність, зменшують нерівність і стимулюють економічну активність. Водночас зростання соціальних зобов'язань вимагає підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Цифровізація соціального захисту відкриває нові можливості для підвищення якості, прозорості та адресності соціальних виплат, що сприяє формуванню сервісно-орієнтованої держави та мережевого суспільства добробуту. Для успішної реалізації цих змін необхідно подолати виклики цифрової трансформації, зокрема забезпечити цифрову грамотність населення, кібербезпеку та адаптувати законодавство.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, довели важливість та необхідність технологій для добробуту населення та розвитку економіки. Актуальним є питання трансформації соціальної сфери для роботи в контексті розвитку цифрової економіки. Якісний та ефективний соціальний захист в умовах нової інформатизації є одним із основних пріоритетів будь-якої держави [2].

Ідея створити «державу у смартфоні» виникла у 2019 році, саме тоді, коли з'явилися перші цифрові документи та послуги на порталі та застосунку Дія. Наразі цифровізація соціальної сфери триває в масштабах усієї країни. Вона

забезпечує більш якісну взаємодію держави та громадян, а також підвищує безпеку даних. Особливо це важливо у воєнний час.

Отримання соціальних послуг у таких умовах для багатьох українців є критично важливим питанням. Мова йде, зокрема, про внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та інших вразливих категорій населення. У період дії воєнного стану Міністерство цифрової трансформації України та Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України спільно з іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування поглиблюють застосування цифрових технологій для відновлення країни та впровадження інноваційних проєктів цифрової економіки.

На позитивну оцінку заслуговують дії та рішення української влади щодо забезпечення в умовах воєнного стану соціального захисту громадян, зокрема щодо надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, компенсації витрат за тимчасове їх розміщення, відшкодування за пошкоджене майно тощо.

Викликом для центру надання адміністративних послуг та уповноважених осіб органів місцевого самоврядування, пов'язаних з обліком та наданням 277 допомоги внутрішньо переміщеним особам, стало застосування комплексу «Соціальна громада», особливо в періоди пікових навантажень. В свою чергу, можливість отримання електронних публічних послуг через мобільний застосунок Дія створило суттєвий вплив на зменшення фізичних звернень за цими послугами. Кількість користувачів Дії щомісяця стрімко зростає, що свідчить про набуття та удосконалення населенням цифрових навичок. Для мільйонів українців очевидною є практична корисність застосунок Дія. З метою цифровізації соціальної сфери та переведення більшості соціальних послуг в онлайн-режим, Урядом було прийнято рішення про розробку та впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, тобто Єдиного соціального реєстру, в якому зібрана інформація про всіх отримувачів соціальних виплат, пільг та будь-яких інших видів соціальної підтримки. Єдина інформаційна система соціальної сфери – це перехід від районорієнтованості до

екстериторіального принципу, що в умовах бойових дій та тимчасової окупації частини районів країни стало критичною необхідністю. Якщо Дію знає кожен пересічний громадянин, то з Єдиною інформаційною системою соціальної сфери зіштовхуються, здебільшого, працівники системи соціального захисту та держслужбовці.

Така система спрощує роботу працівникам соціального захисту та підвищує швидкість надання послуг при особистих зверненнях громадян, а також забезпечує централізоване накопичення, зберігання та автоматизовану обробку інформації, призначення виплат та формування платіжних відомостей щодо соціальних виплат. У вересні 2022 року Україна також долучилася до програми «Цифрова Європа», що має на меті пришвидшення цифрової трансформації, відновлення економіки та наближення до цифрового безвізу в Європейському Союзі.

Така програма передбачає отримання фінансування в наступних напрямках: штучний інтелект, хмарні послуги, цифрові навички, використання цифрових технологій в економіці й суспільстві.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження встановлено, що в умовах війни провідну роль у підтримці функціонування соціальної сфери відіграє її трансформація із застосуванням сучасних цифрових технологій. Такий підхід виявляється ефективним і вигідним як для громадян, так і для держави. Населення отримує зручний, швидкий та доступний сервіс, що дозволяє оформити соціальну послугу або отримати виплату за кілька хвилин, не виходячи з дому та без потреби в додаткових бюрократичних процедурах.

Держава ж, у свою чергу, має змогу не лише оптимізувати процес розподілу і контролю видатків, а й забезпечити прозоре планування, моніторинг та облік усіх транзакцій. Також цифрові інструменти сприяють повноцінному переходу на електронний документообіг, що значно зменшує навантаження на адміністративні ресурси та знижує ризики зловживань.

2.3. Основні проблеми системи соціальних виплат в Україні

Система соціальних виплат в Україні є важливим інструментом державної підтримки найбільш вразливих верств населення, зокрема малозабезпечених сімей, пенсіонерів, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб. Вона спрямована на забезпечення мінімального рівня життєвого стандарту та соціальної справедливості.

Проте, незважаючи на значні зусилля, система соціальних виплат стикається з низкою серйозних проблем, що обумовлені як економічними, так і демографічними викликами, а також недосконалістю законодавчої бази та механізмів управління. Зокрема, зменшення фінансування, недостатня адресність допомоги, низький рівень прожиткового мінімуму, а також проблеми пенсійної системи створюють загрози для ефективності соціального захисту в Україні.

Основні проблеми системи соціальних виплат в Україні охоплюють кілька ключових аспектів, що суттєво впливають на ефективність соціального захисту населення [7].

1. В Україні спостерігається складна демографічна ситуація - зменшення працездатного населення та зростання кількості пенсіонерів, що створює значне навантаження на солідарну пенсійну систему. Пенсійний фонд має незбалансований бюджет, із значним дефіцитом, який покривається за рахунок державного бюджету. Більшість пенсіонерів отримують пенсії, що не забезпечують мінімальний рівень життєдіяльності, що свідчить про низький рівень соціального захисту.

2. Відсутність єдиних критеріїв для визначення права на соціальні пільги, надмірна кількість різноманітних видів пільг і соціальних виплат, а також їх непрозоре і несистемне фінансування призводять до неефективного розподілу ресурсів і створення соціальних привілеїв для окремих груп. Соціальні витрати

не завжди спрямовані на підтримку найбільш вразливих верств населення, що знижує загальну ефективність системи.

3. Значна частина заробітної плати виплачується «у конверті», що призводить до несплати внесків до соціальних фондів і, як наслідок, до нестачі коштів для соціальних виплат. Це явище посилює дефіцит Пенсійного фонду і ускладнює фінансове забезпечення соціального захисту.

4. Соціальні виплати часто не відповідають реальним потребам отримувачів через відсутність ефективних механізмів перевірки їхнього матеріального стану. Відсутність прозорості і координації у фінансуванні соціальних програм погіршує ситуацію. Крім того, низький рівень мінімальних виплат не забезпечує подолання бідності серед соціально вразливих груп.

5. Низькі зарплати працівників соціальної сфери призводять до кадрового голоду, що негативно впливає на якість надання соціальних послуг.

Таким чином, основні проблеми системи соціальних виплат в Україні пов'язані з демографічними змінами, фінансовою нестійкістю пенсійної системи, недосконалістю законодавства, високим рівнем «тінізації» економіки, недостатньою адресністю допомоги та кадровими проблемами у соціальній сфері. Для підвищення ефективності соціального захисту необхідно провести комплексні реформи, спрямовані на удосконалення законодавства, підвищення прозорості фінансування, боротьбу з «тінізацією» та покращення кадрового забезпечення.

Отже, ці проблеми вказують на необхідність реформування існуючої системи соціального захисту з ухилом на впровадження нових моделей страхування та стимулювання економічної активності населення для збалансування демографічних змін і посилення фінансової стабільності пенсійної системи.

На рис. 2.7 наведено основні проблеми соціальних виплат, що включають недостатність фінансування, нерівномірний розподіл допомоги, складнощі в оформленні документів та низький рівень інформованості отримувачів про їхні права.

Рис. 2.7. Основні проблеми соціальних виплат

Джерело: сформовано автором за [7]

Отже, система соціальних виплат в Україні стикається з низкою системних проблем, що знижують її ефективність та стійкість. Обмежені бюджетні ресурси ускладнюють надання підтримки всім, хто її потребує, особливо під час війни та економічної кризи. Неефективна адресність допомоги призводить до марного використання коштів і недоотримання підтримки вразливими групами. Інфляційний тиск знижує реальну вартість виплат, а зростання кількості отримувачів, зокрема через війну, створює додаткові виклики для системи.

Впровадження цифрових технологій дозволяє підвищити оперативність, прозорість та точність виплат, однак супроводжується проблемами цифрової грамотності, кібербезпеки та високими витратами на модернізацію. Адміністративні бар'єри, складність процедур та відсутність єдиної інформаційної системи також гальмують ефективність соціального захисту.

В умовах сучасного розвитку України питання реалізації соціальних виплат та допомоги набуває особливої актуальності. Економічна нестабільність, військові виклики та реформи, спрямовані на зміну соціальної політики,

створюють низку проблем для ефективного функціонування системи соціального захисту.

Розглянемо основні проблеми реалізації та їх вплив на соціальні виплати (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Проблеми реалізації соціальних виплат та допомог в нинішньому стані
України

Проблема	Опис	Вплив
Недостатня адресність допомоги	Відсутність ефективної перевірки фінансового та майнового стану отримувачів	Розподіл допомоги не завжди відповідає реальним потребам, що знижує ефективність витрат
Зменшення видатків на соцвиплати	Обмеженість фінансових ресурсів державного бюджету	Неможливість повного задоволення потреб найбільш вразливих категорій населення
Відсутність єдиного підходу до пільг	Застарілі списки пільговиків, відсутність актуалізації відповідно до сучасних умов праці	Несправедливий розподіл соціальних гарантій, додаткове навантаження на бюджет
Низький рівень мінімальних виплат	Мінімальні соціальні виплати не відповідають фактичним потребам	Зростання рівня бідності серед отримувачів соціальних допомог

Джерело: сформовано автором за [1, 42]

У межах аналізу ключових проблем, що стосуються системи соціальних виплат, виявлено кілька важливих аспектів, які потребують уваги та реформування. Перш за все, недостатня адресність допомоги є суттєвою проблемою. Це обумовлено відсутністю ефективних механізмів оцінки фінансового та майнового стану отримувачів, що призводить до того, що наявні ресурси часто розподіляються не відповідно до реальних потреб. Це, в свою чергу, негативно впливає на загальну ефективність витрат, оскільки частина коштів витрачається на тих, хто фактично не потребує допомоги такою мірою.

Друга проблема полягає у зменшенні видатків на соціальні виплати в умовах обмежених фінансових ресурсів державного бюджету. Це обмеження створює неприйнятну ситуацію, коли найбільш вразливі прошарки населення не отримують достатнього рівня підтримки, що життєво необхідна для забезпечення їхніх базових потреб і стабільного рівня життя.

Третій значний аспект стосується відсутності єдиного підходу до пільг, що пов'язано з використанням застарілих списків пільговиків і відсутністю їх актуалізації відповідно до сучасних умов праці. Таке незлагоджене управління призводить до несправедливого розподілу соціальних гарантій, а також додає додаткове фінансове навантаження на державний бюджет. Остання проблема полягає у низькому рівні мінімальних соціальних виплат, які не відповідають фактичним потребам населення.

Недостатність цих виплат лише підсилює зростання рівня бідності серед отримувачів соціальної допомоги. Ця ситуація вимагає термінового перегляду та збільшення виплат до рівня, який може забезпечити гідний рівень життя хоча б на базовому рівні. В цілому, розв'язання зазначених проблем є необхідним для створення більш справедливої та ефективної системи соціального забезпечення, яка здатна точно дослідити та задовільнити потреби громадян, яким дійсно потрібна допомога.

Отже, система соціальних виплат в Україні перебуває під значним тиском через обмеженість фінансових ресурсів, демографічні виклики, а також недосконалість законодавчої та організаційної бази. Зменшення бюджетного фінансування, висока залежність від кредитної підтримки міжнародних партнерів, низький прожитковий мінімум і недостатня адресність соціальної допомоги створюють ризики для забезпечення соціального захисту найбільш вразливих верств населення [8].

Цифровізація соціальних виплат є ключовим напрямом модернізації системи соціального захисту населення, що спрямована на підвищення ефективності, прозорості та доступності соціальних послуг. Впровадження цифрових технологій дозволяє автоматизувати процеси призначення та виплати допомог, зменшити бюрократичні перепони, скоротити час обробки заявок і мінімізувати корупційні ризики. Однак, незважаючи на значні переваги, цифровізація соціальних виплат стикається з низкою проблем, які ускладнюють її повноцінне впровадження та функціонування (табл. 2.7). Ці проблеми пов'язані як із технічними, так і з соціальними аспектами, включаючи

недостатню інтеграцію інформаційних систем, низький рівень цифрової грамотності населення, ризики безпеки даних та організаційні виклики.

Таблиця 2.7

Основні проблеми цифровізації соціальних виплат

Проблема	Опис	Наслідки
Недостатня інтеграція систем	Відсутність єдиного обліку, розрізнені бази даних	Неефективність, дублювання витрат
Застарілі інформаційні системи	Великий обсяг ручної роботи, технічні збої	Помилки, затримки виплат
Низький рівень цифрової грамотності	Обмежений доступ до інтернету, складність користування цифровими сервісами	Відсутність доступу до соціальних послуг
Ризики безпеки персональних даних	Витоки даних, шахрайство	Втрата довіри, фінансові збитки
Відсутність прозорості рішень	Неможливість оскарження та зворотного зв'язку	Соціальна напруга, незадоволеність громадян
Організаційні та кадрові проблеми	Низька координація, недостатня ресурсна база місцевих органів	Затримки, низька якість соціальних послуг

Джерело: сформовано автором за [46]

Аналізуючи поточні проблеми, стає зрозуміло, що критичний стан у сфері інформаційних технологій та організаційної структури вимагає термінового втручання. Перш за все, недостатня інтеграція існуючих систем створює бар'єри для ефективного управління даними. Цей розрив уніфікації веде до дублювання витрат і значно підвищує ризики неефективності операцій. Паралельно, використання застарілих інформаційних систем вимагає значних людських ресурсів для підтримки, що часто призводить до технічних збоїв. Це, в свою чергу, стає джерелом помилок та затримок у фінансових виплатах, негативно впливаючи на всі пов'язані сторони.

Низький рівень цифрової грамотності обмежує доступ до інтернету та ускладнює користування цифровими сервісами, позбавляючи багатьох можливості отримувати соціальні послуги. Загрози безпеки персональних даних спричиняють витоки інформації та шахрайство, що призводить до втрати довіри і фінансових збитків. Недостатня прозорість прийняття рішень у сфері соціального захисту обмежує вплив громадян і можливість оскарження, а

відсутність зворотного зв'язку поглиблює соціальну напругу, недовіру та незадоволення діями органів соціального забезпечення.

Крім того, значний вплив на якість послуг мають організаційні та кадрові труднощі. Недостатня координація між різними рівнями управління, обмежені фінансові й технічні ресурси на місцях, а також нестача кваліфікованих спеціалістів у сфері соціального захисту часто унеможливлюють своєчасне й ефективне реагування на потреби населення. У результаті цього погіршується рівень обслуговування, зростає кількість помилок, затримуються терміни обробки запитів і виплат.

У сукупності ці чинники створюють значні виклики для системи соціального захисту, які вимагають комплексного підходу до вирішення – через зміцнення інституційної спроможності, розвиток електронного урядування, а також активне залучення громадян до процесів оцінки та вдосконалення соціальних послуг. Важливим також є запровадження ефективних механізмів моніторингу та контролю, що дозволяють своєчасно виявляти недоліки в системі та оперативно реагувати на потреби населення.

2.4. Шляхи покращення у сфері соціальних виплат

Соціальні виплати є важливим інструментом державної соціальної політики, спрямованим на підтримку найбільш вразливих верств населення. Вони забезпечують мінімальний рівень життя, допомагають подолати бідність, соціальну нерівність і сприяють соціальній стабільності. Для підвищення ефективності соціальних виплат необхідно впровадити комплексні заходи, що включають реорганізацію системи, децентралізацію, вдосконалення нормативно-правової бази та підвищення якості надання послуг (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Шляхи покращення системи соціальних виплат

Напрямок покращення	Заходи
Реформа фінансування	Запровадження дворівневої системи виплат: державний рівень – адресні грошові виплати, місцевий – додаткові субвенції
Децентралізація	Надання місцевим органам самоврядування права визначати перелік отримувачів і форму виплат
Підвищення якості соціальних послуг	Впровадження державних стандартів, розвиток соціальних служб, соціальне контракування

Джерело: сформовано автором за [21]

Ключові напрямки вдосконалення системи соціальних виплат в Україні можна узагальнити таким чином:

Підвищення адресності соціальної підтримки – відхід від категоріального принципу надання пільг та орієнтація на реальні доходи отримувачів, надання допомоги лише тим, хто справді її потребує.

Узгодження соціальної політики з економічними та фінансовими стратегіями – інтеграція соціальних виплат із політикою зайнятості, пенсійним страхуванням і заходами з детінізації доходів.

Реформа соціальних послуг охоплює стандарти якості, розвиток місцевої інфраструктури, соціальне контракування та диференціацію виплат, що підвищує їх доступність і адресність. Цифровізація та автоматизація процесів включає запровадження електронних систем адміністрування, які спрощують отримання виплат. Також розглядається використання штучного інтелекту для покращення прозорості, швидкості та точності надання соціальної допомоги.

Фінансова стабілізація та оптимізація витрат – введення обмежень на кількість пільг, встановлення чітких джерел фінансування, обмеження максимального розміру пенсій, а також запровадження обов'язкового медичного страхування для зменшення навантаження на бюджет.

Покращення координації між державними органами та соціальними інституціями – удосконалення взаємодії органів влади, підприємств і

громадських організацій для ефективнішої підтримки населення у складних життєвих ситуаціях.

Соціально орієнтована житлова політика та підтримка сімей з дітьми – підвищення державних гарантій для сімей, що дозволить знизити соціальні ризики і бідність.

Ці напрями формують комплексний підхід до реформування системи соціальних виплат, що сприятиме підвищенню їх ефективності, прозорості та справедливості [30].

Впровадження покращень у системі соціальної підтримки є надзвичайно важливим кроком для підвищення ефективності державних програм та забезпечення справедливого розподілу ресурсів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Очікувані результати від впровадження покращень

Очікуваний результат	Опис
Підвищення адресності	Виплати отримують саме ті громадяни, які найбільше потребують підтримки
Оптимізація бюджетних витрат	Зменшення витрат на адміністрування і підвищення ефективності використання коштів
Покращення якості соціальних послуг	Забезпечення стандартизованого, кваліфікованого та доступного обслуговування населення
Зміцнення соціальної стабільності	Зниження соціальної напруги та покращення рівня життя населення.

Джерело: сформовано автором за [26]

Таким чином, шляхи покращення у сфері соціальних виплат полягають у комплексній реформі, яка включає фінансову децентралізацію, удосконалення нормативно-правової бази, підвищення якості соціальних послуг та оптимізацію ресурсів. Це дозволить зробити систему більш адресною, ефективною та орієнтованою на потреби громадян.

Отже, впровадження покращень у соціальній сфері має багатогранний і комплексний позитивний вплив на все суспільство. Перш за все, підвищення адресності соціальних виплат забезпечує їх спрямування саме тим громадянам, які найбільше потребують підтримки – малозабезпеченим, вразливим категоріям,

внутрішньо переміщеним особам, людям з інвалідністю та іншим соціально незахищеним групам. Це сприяє більш справедливому й ефективному розподілу наявних ресурсів, знижуючи ризики зловживань, випадкових переплат та нецільового використання коштів.

По-друге, оптимізація бюджетних витрат дозволяє значно скоротити адміністративне навантаження та витрати на утримання управлінського апарату, водночас збільшуючи обсяги фінансування безпосередньо соціальної підтримки населення. Завдяки цьому держава здатна раціональніше розподіляти бюджетні кошти, що підвищує загальну ефективність і сталість соціальної політики.

По-третє, покращення якості соціальних послуг гарантує їх відповідність єдиним стандартам, забезпечує кваліфіковане та доступне обслуговування для всіх верств населення. Це формує основу для зростання довіри громадян до органів соціального захисту і державних інституцій загалом, що є важливим чинником у зміцненні соціального партнерства між владою і суспільством.

Нарешті, одним із найважливіших результатів таких змін є посилення соціальної стабільності – зниження соціальної напруги, підвищення рівня життя та формування відчуття безпеки серед населення. Це створює сприятливе середовище для сталого розвитку суспільства і економіки, підвищуючи соціальну згуртованість і підтримуючи довгострокові перспективи розвитку держави.

Таким чином, системне й комплексне впровадження зазначених покращень відіграє вирішальну роль у формуванні ефективної, справедливої та стійкої системи соціального захисту. Воно є не лише технічним чи адміністративним процесом, а стратегічним напрямом державної політики, що спрямований на забезпечення соціальної рівності, зменшення бідності, підтримку вразливих категорій населення та створення умов для повноцінного життя кожного громадянина. Досягнення соціальної справедливості неможливе без узгодженої роботи всіх рівнів влади, прозорого управління ресурсами та постійного вдосконалення механізмів надання допомоги.

Покращення у цій сфері сприяють не лише підвищенню рівня добробуту населення, а й відновленню довіри до державних інституцій, зростанню громадської активності та соціальної згуртованості. У довгостроковій перспективі це створює фундамент для сталого соціально-економічного розвитку, зміцнення національної безпеки та підвищення якості життя в державі загалом.

Висновки до Розділу 2

У розділі було здійснено комплексний аналіз системи соціальних виплат в Україні, що охоплює підходи до їх нарахування, основні проблеми, економічний вплив та взаємодію громадян із державою у цій сфері.

Перш за все, розглянуто різноманітні підходи до нарахування соціальних виплат, які характеризуються значною кількістю категорій одержувачів і різними критеріями призначення, що ускладнює управління системою та потребує її оптимізації. Виявлено, що існуюча система має суттєві проблеми, зокрема недостатнє фінансування, відсутність єдиних принципів визначення потреб, низьку якість бюджетного планування на місцевому рівні, а також нерівність у фінансуванні державних і недержавних надавачів соціальних послуг. Значна частина видатків спрямовується на оплату праці працівників соцсфери, що не завжди забезпечує ефективність і якість послуг.

Економічний вплив соціальних виплат на суспільство є багатограним: з одного боку, соціальні виплати сприяють пом'якшенню наслідків економічних криз, зменшенню абсолютної бідності та підтримці соціальної стабільності; з іншого – існують проблеми фінансової збалансованості, зокрема дефіцит Пенсійного фонду, «тінізація» виплат, низький рівень пенсій та соціальних допомог, що потребує реформування системи.

Отже, для підвищення ефективності функціонування системи соціальних виплат в Україні необхідне всебічне й комплексне реформування, яке охоплює низку важливих напрямів. Передусім це удосконалення нормативно-правової бази, що регулює надання соціальної допомоги, з урахуванням сучасних викликів, потреб суспільства та міжнародних стандартів. Важливим аспектом є забезпечення стабільного і достатнього фінансування соціальної сфери, що дозволить гарантувати безперебійне надання соціальних виплат і допомог найбільш уразливим категоріям населення.

Крім того, необхідно суттєво підвищити якість надання соціальних послуг шляхом впровадження сучасних управлінських практик, цифрових технологій, а також посилення контролю за ефективністю використання бюджетних коштів. Варто також розширити участь недержавних організацій та приватних надавачів послуг у системі соціального захисту, що сприятиме конкуренції, інноваційності та гнучкості в наданні допомоги.

Не менш важливою є активізація взаємодії між громадянами та державними структурами – необхідно створити умови для зворотного зв'язку, врахування реальних потреб населення та формування соціальної політики на основі достовірної інформації з місць. Такий комплексний підхід дозволить не лише підвищити рівень соціальної захищеності громадян, але й зміцнити довіру до інституцій державної влади, забезпечити соціальну справедливість і сприяти загальній соціально-економічній стабільності в країні.

ВИСНОВКИ

Соціальні виплати є ключовим інструментом системи соціального захисту населення, що забезпечує мінімальний рівень життя та підтримує соціальну стабільність у суспільстві. Історичний розвиток системи соціальних виплат відображає вплив соціально-економічних трансформацій, а аналіз зарубіжного досвіду свідчить про різноманітність підходів до організації та управління цим процесом.

Система моніторингу включає використання електронних реєстрів, аналітичної звітності, опитування громадян та аудит державних програм. Ці інструменти дають змогу виявляти порушення, підвищувати адресність допомоги й забезпечувати прозорість витрат бюджетних коштів.

У країнах Європейського Союзу та Північної Америки функціонує розвинена модель соціального добробуту, що базується на принципах соціальної справедливості, солідарності та загального доступу до соціальних благ. Цей досвід є важливим для розробки ефективних підходів в Україні.

Наступним важливим аспектом стало вивчення механізмів моніторингу та оцінки ефективності соціальних виплат. Аналіз показав, що в Україні існує потреба у вдосконаленні механізмів зворотного зв'язку між державою та отримувачами допомоги. Ефективність соціальних виплат повинна оцінюватися не лише за формальними показниками освоєння коштів, а й за реальним впливом на рівень життя громадян, зменшення бідності, соціальну інтеграцію та економічну активність.

Законодавча база базується на Конституції України, законах «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» тощо. Основними джерелами фінансування є Державний бюджет, Фонд соцстраху та Пенсійний фонд.

Проведений комплексний аналіз системи соціальних виплат в Україні виявив низку проблем, що ускладнюють ефективне управління цією сферою. Різноманітність категорій одержувачів та складність критеріїв призначення

виплат створюють додаткові виклики для оптимізації системи. Недостатнє фінансування, відсутність єдиних принципів визначення потреб, низька якість бюджетного планування на місцевому рівні, а також нерівність у фінансуванні державних і недержавних надавачів соціальних послуг знижують ефективність соціальної підтримки.

Аналіз показав, що в Україні існує потреба у вдосконаленні механізмів зворотного зв'язку між державою та отримувачами допомоги. Ефективність соціальних виплат повинна оцінюватися не лише за формальними показниками освоєння коштів, а й за реальним впливом на рівень життя громадян, зменшення бідності, соціальну інтеграцію та економічну активність.

У процесі дослідження правового регулювання та фінансування системи соціальних виплат в Україні було встановлено, що правова база є фрагментарною, а фінансування часто залежить від політичної кон'юнктури. Значна частина нормативно-правових актів не узгоджена між собою, що ускладнює ефективне функціонування системи. Крім того, значний обсяг соціальних виплат фінансується за рахунок державного бюджету, що створює додаткове навантаження на фінансову систему країни в умовах обмежених ресурсів.

У ході аналізу поточного стану системи соціальних виплат в Україні було виявлено низку структурних та організаційних проблем: недосконала адресність виплат, затримки у фінансуванні, недостатній рівень цифровізації, низька прозорість розподілу ресурсів. Особливе занепокоєння викликає практика надмірного субсидування деяких груп населення без належної перевірки їхнього майнового стану, що сприяє неефективному використанню бюджетних коштів.

Дослідження економічного впливу соціальних виплат на суспільство показало, що соціальні трансфери відіграють важливу стабілізуючу роль, зменшуючи рівень бідності, сприяючи соціальній згуртованості та підтримуючи внутрішній попит. Разом з тим, надмірна залежність від державної допомоги може знижувати мотивацію до праці, що вимагає балансування між соціальною підтримкою та стимулюванням економічної активності.

Окрему увагу було приділено взаємодії громадян і держави у сфері соціальних виплат. Аналіз виявив, що низький рівень довіри до органів соціального захисту, складність процедур подачі документів та слабка комунікація з населенням знижують ефективність програм підтримки. Потрібне створення більш прозорої та орієнтованої на потреби людини моделі взаємодії, яка включає елементи цифровізації, спрощення процедур та розширення інформування громадськості.

Для підвищення ефективності системи соціальних виплат в Україні в умовах цифровізації необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів.
- забезпечити сталий та прозорий механізм фінансування соціальних виплат.
- підвищити якість соціальних послуг шляхом впровадження сучасних методів управління та залучення недержавних надавачів.
- активізувати взаємодію між громадянами та державою, орієнтуючись на реальні потреби населення.
- впровадити ефективні системи моніторингу та оцінки для своєчасного коригування політики соціального захисту.

Таким чином, система соціальних виплат в Україні потребує подальших реформ, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та соціальної справедливості. Реалізація запропонованих заходів сприятиме побудові більш адаптивної та сучасної моделі соціального захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфьоров О. В. Соціальна допомога в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] . Економіка та держава. 2021. №10. С. 81–85. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2021/81.pdf
2. Алфьоров О. В. Соціальна допомога в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] // Наукові доповіді Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. 2022. Режим доступу: https://library.ppss.pro/index.php/ndippsn_20221209/article/download/alforov/pdf/1726
3. Андреев В. С. Соціальні виплати в системі соціального забезпечення: поняття, ознаки, види // Право і суспільство. 2016. №2. С. 112–117.
4. Бойко М. Д. Соціальне забезпечення в Україні: теорія і практика: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 320 с.
5. Бондаренко І. С. Соціальні виплати в Україні: навчальний посібник. Київ: Видавництво "Академія", 2023. 240 с.
6. Державна служба соціального захисту населення України. Зміни в соціальних виплатах для українців з 1 січня 2025 року. URL: <http://dspck.gov.ua/news-blog/1362-zmini-v-sotsialnikh-viplatakh-dlya-ukrajintsiv-z-1-sichnya-2025-roku>
7. Державна служба статистики України. Соціальні виплати в Україні: офіційна статистика 2023 року. Київ, 2024. 150 с.
8. Державна служба України з питань праці. Соціальні гарантії та виплати: посібник. Київ, 2023. 210 с.
9. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (затверджено наказом Міністерства економіки України від 30.11.2015 № 1307). URL: <https://www.grafiati.com/uk/blogs/dstu-8302-2015-referencing-generator/>

10. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: Держспоживстандарт України, 2015.
11. Іваненко О. В. Соціальні виплати в Україні: сучасний стан і перспективи цифровізації / О. В. Іваненко. Київ : Видавництво «Соціум», 2024. 256 с.
12. Іваненко О. П. Соціальні виплати в Україні: теорія і практика. Київ: Видавництво "Соціум", 2022. 312 с.
13. Іванова Н. С. Соціальна політика України: сучасні виклики та цифрові рішення. Київ: Видавництво "Наука", 2023. 210 с.
14. Коваленко С. І. Соціальні виплати та цифровізація: аналітичний огляд. Київ: Інститут соціальних досліджень, 2024. 140 с.
15. Ковальчук Л. І. Соціальна політика України: підручник / Л. І. Ковальчук. Львів : ЛНУ, 2023. 320 с.
16. Козак О. П. Соціальна допомога в Україні: сучасні тенденції. Київ: Видавництво "Право", 2023. 220 с.
17. Костюк В. Л. Соціальні виплати як інструмент забезпечення гідного рівня життя // Соціальна політика і соціальне забезпечення. 2020. №4. С. 41–47.
18. Кошеленко К. В. Цифрові технології в соціальній політиці України: монографія. Київ: НАН України, 2023. 256 с.
19. Кравченко М. В. Адміністрування соціальних виплат в умовах цифровізації. Київ: Видавництво "Право і суспільство", 2023. 160 с.
20. Конституція України. Офіційний текст. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
21. Литвиненко Ю. В. Цифровізація соціальних послуг: теорія і практика. Київ: Видавництво "Освіта", 2023. 190 с.
22. Марчак Д. А. Цифрова трансформація соціальної підтримки: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2023. 180 с.
23. Міністерство соціальної політики України. Соціальна допомога: хто може отримати та яка сума виплат буде у 2025 році. URL:

<https://espreso.tv/sotsialna-dopomoga-khto-mozhe-otrimati-ta-yaka-suma-viplat-bude-u-2025>

24. Міністерство соціальної політики України. Соціальні виплати: законодавство та практика. Київ, 2023. 130 с.

25. Міністерство соціальної політики України. Цифровізація соціальної сфери: сучасний стан та перспективи. Київ, 2024. 120 с.

26. Науково-дослідний інститут проблем зайнятості та соціальної політики. Соціально-трудові права і виклики цифровізації : аналітичний звіт / за ред. І. П. Сидоренка. Київ, 2023. 48 с. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/soczialno-trudovi-prava-i-vikliki-czifrovizaczii.pdf>

27. Олексієнко Т. В. Соціальна політика України: сучасні виклики. Підручник. Харків: Фоліо, 2022. 320 с.

28. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

29. Панченко В. Ю. Соціальні виплати як форма соціального забезпечення: теоретичні аспекти // Соціальний захист. 2017. №3. С. 25–29.

30. Петренко В. М. Система соціального захисту в Україні: підручник. Київ: Ліра-К, 2023. 280 с.

31. Петренко С. М. Цифровізація соціального захисту в Україні: правові аспекти / С. М. Петренко // Соціальне право України. 2023. Вип. 4. С. 45–60.

32. Петрова О. М. Цифрові технології в управлінні соціальними виплатами. Київ: НТУУ "КПІ", 2024. 175 с.

33. Постанова Кабінету Міністрів України «Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану» від 03.01.2025 № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1-2025-п>

34. Прожитковий мінімум 2023 [Електронний ресурс] // Облік бюджет. – 2023. – Режим доступу: <https://oblikbudget.com.ua/article/15677-prozhitkoviy-minimum-2023>

35. Прожитковий мінімум 2024 [Електронний ресурс] // Облік бюджет. – 2024. – Режим доступу: <https://oblikbudget.com.ua/article/16472-prozhitkoviy-minimum-2024>

36. Прожитковий мінімум у 2022 році [Електронний ресурс] // Бухгалтерська платформа. 2022. Режим доступу: <https://buhplatforma.com.ua/article/9151-projitkoviy-mnmum-u-2022-rots>

37. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

38. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

39. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0B7AS45CC1>

40. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

41. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1788-12>

42. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjkwMjQ=/36158820a4d3537fa416cae1e7b87d89.pdf>

43. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

44. Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг // Міністерство соціальної політики України. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/reyestr-nadavachiv-i-otrymuvachiv>

45. Розміри державних соціальних допомог в 2024 році // Підгородненська ОТГ. 2024. URL: <https://pidgorodne.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/rozmiry-derzhavnykh-sotsialnykh-dopomoh-v-2024-rotsi>

46. Розміри державних соціальних допомог у 2025 році // Новини Верховної Ради України. 2025. URL: <https://nov-rada.gov.ua/2025/01/13/rozmiry-derzhavnykh-sotsialnykh-dopomoh-u-2025-rotsi/>

47. Світличний В. І. Соціальні виплати в Україні: підручник для студентів. Харків: ХНУ, 2022. 300 с.

48. Сидоренко Л. М. Адміністрування соціальних виплат: посібник для фахівців. Київ: Центр навчальної літератури, 2023. 200 с.

49. Соціальна допомога: хто може отримати та яка сума виплат буде у 2025 // Еспресо TV. 2025. URL: <https://espreso.tv/sotsialna-dopomoga-khto-mozhe-otrimati-ta-yaka-suma-viplat-bude-u-2025>

50. Соціальні виплати в Україні у 2024. Що змінилося? // EnableMe. 2024. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/social-ni-viplati-v-ukraini-u-2024-so-zminilosa-11382>

51. Соціальні виплати у 2023 році: що продовжено автоматично та коли звертатися до органів соцзахисту // Портал Міністерства соціальної політики України. 2023. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10122-socialni-vyplaty-u-2023-roci-shcho-prodovzheni-avtomatychno-a-koly-treba-zvertatysia-do-organiv-soczakhystu.html>.

52. Ткаченко Н. В. Цифрові інструменти у соціальній сфері України. Київ: Наукова думка, 2024. 160 с.

53. Указ Президента України № 3108-IV від 09.12.2005. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3108-iv-34901>

54. Шалієвська О. Фінансування соціальної сфери в Україні: монографія [Електронний ресурс]. Київ: ФПК, 2021. 312 с.

55. Шульгач О. Соціальні виплати: сутність, види та особливості призначення // Державне управління: теорія та практика. 2019. №1. С. 75–80.